

“เราบอกว่าหนูถูกปั่น” : การเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยของ เยาวชนคนรุ่นใหม่ภายใต้การกล่อมเกลาค่านิยมประชาธิปไตยที่จำกัด กรณีศึกษามือบนักเรียนไทยในปี 2563

They Said We Were Brain Washed: How Thai Students Learn
Democratic Values Under the Limited Socialization of Democratic
Values. The Case Study of the Thai Student Mob in 2020

จารูวรรณ แก้วมะโน*
Jaruwan Kaewmano**

บทความนี้

Received

16 พฤษภาคม 2566

Revised

6 มิถุนายน 2566

Accepted

7 กรกฎาคม 2566

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจเงื่อนไขปัจจัยตลอดจนกระบวนการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายของไทยที่ออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองในปี 2563 โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผ่านการศึกษาเอกสารและสัมภาษณ์เชิงลึกนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายของประเทศไทยที่ออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองในช่วง พ.ศ. 2563 จำนวน 70 คน และครูผู้สอนรายวิชาหน้าที่พลเมืองวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคมจำนวน 31 คน โดยสุ่มเลือกกลุ่มตัวอย่างจากโรงเรียนที่เข้าร่วมการเคลื่อนไหวทางการเมือง จำนวน 24 แห่ง วิเคราะห์ข้อมูลจากบทสัมภาษณ์ด้วยแนวคิดวาทกรรมและโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม (structuration theory) ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่านักเรียนสามารถเกิดการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยได้แม้ภายใต้การกล่อมเกลาก้าวทางการเมืองเรื่องประชาธิปไตยอย่างจำกัด ทั้งนี้เพราะการกล่อมเกลาก้าวทางการเมืองมีข้อจำกัดในการปลูกฝังความคิดได้โดยสมบูรณ์และนักเรียนในฐานะปัจเจกบุคคลสามารถขบคิดไตร่ตรองต่อการกล่อมเกลาก้าวทางการเมืองของรัฐได้ อย่างไรก็ตาม การเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยของนักเรียนไม่ได้มีลักษณะเป็นพัฒนาการ แต่มีลักษณะของการตื่นรู้ที่เกิดขึ้นโดยฉับพลันภายหลังจากมีชุดข้อมูลใหม่เข้ามากระทบความคิดเดิม

* นักวิชาการผู้ชำนาญการ สำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า

** Senior Academics, The Office of Promoting Politics of the People, King Prajadhipok's Institute.

ให้เกิดข้อสงสัยและนำไปสู่การศึกษาคุณค่าประชาธิปไตยด้วยตนเองในเวลาต่อมา โดยการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยของนักเรียนจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีเงื่อนไขอย่างน้อย 3 ประการ ประกอบกัน คือ 1) การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างภายนอก 2) การตื่นรู้ทางความคิดภายใน และ 3) การมีชุดคำอธิบายที่เชื่อมต่อปรากฏการณ์ภายนอกเข้ากับความเข้าใจของปัจเจกในลักษณะที่เป็นผลประโยชน์จับต้องได้ โดยที่กระบวนการเรียนรู้ของปัจเจกบุคคลจะมีลักษณะเป็นวงจรหมุนเวียนระหว่างช่วงของการตื่นรู้กับช่วงของการจำยอมทำตามอันเป็นผลมาจากการเรียนรู้สองชั้นสืบเนื่องจากการปะทะกันของแนวคิดกับการปฏิบัติภายใต้โครงสร้างที่จำกัด

คำสำคัญ : การกล่อมเกลாதทางการเมือง, การเมืองของอินเทอร์เน็ต, ทฤษฎีการก่อตัวโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม, ประชาธิปไตย--การศึกษาและการสอน, นักเรียนมัธยมศึกษา--กิจกรรมทางการเมือง, การชุมนุมสาธารณะ

Abstract

This article aims to understand the conditions that drive high school students in Thailand to protest the government in 2020, even though they are socialized with limited democracy under the Thai educational system. It uses qualitative research methods through documentary research and in-depth interviews with 70 high school students and 31 social-study teachers who were sampled from 24 schools that were involved in the political movement in 2020. This article uses content analysis along with discourse analysis and uses structuration theory to explain the findings. The study found that students can understand democratic values despite not being in a democratic environment under political socialization, which has limitations in dominating the thoughts and behaviour of the students. Meanwhile, students can consider and judge what to do under the limited socio-political structure. However, students cannot understand democratic values by evolution, instead by incidents that attack their former thoughts, which later leads to self-study of democratic values. The study found that democratic values learning would occur when three conditions come together: 1) changing of external structure, 2) enlightening of thought, and 3) an explanation that relates between the current situation and value of what the students hold in a way that could benefit them. However, the political values of the student can go back and forth like a cycle between enlightenment and compliance as the result of double learning due to the clash of ideas and practices of individuals under constraints of the structure.

Keywords: Political socialization, Politics of the internet, Structuration theory, Democracy-Study and teaching, High school students--Political activity, Public meetings

บทนำ

การออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาจำนวนมากในช่วง พ.ศ. 2563 สร้างความประหลาดใจให้แก่ผู้คนในสังคมไทยเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะภายใต้ระบบการศึกษาของไทยนักเรียนมักถูกพร่ำสอนอยู่เสมอว่า “การเมืองไม่ใช่เรื่องของเด็ก” ซึ่งเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับเนื้อหาในบทเพลงหน้าหนึ่งของเด็กซึ่งประพันธ์เนื้อร้องโดย ช่อม ปัญญาพรค์ ซึ่งมีการประชาสัมพันธ์และผู้คนในสังคมรับรู้กันมาอย่างยาวนาน กระทั่งคุ้นชินว่าหน้าที่ของเด็กมี 10 ประการ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการเชื่อฟังพ่อแม่ครูอาจารย์ และปฏิบัติตามให้เป็นผู้ที่อ่อนน้อมสง่างาม ขณะที่ในแบบเรียนรายวิชาหน้าที่พลเมืองวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม ก็ได้ตอกย้ำค่านิยมที่ว่าการเมืองไม่ใช่เรื่องของเด็กไว้อย่างชัดเจน เช่น ในแบบเรียนรายวิชาดังกล่าวของสำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ ระบุว่า “นักเรียนมีหน้าที่ต้องศึกษาเล่าเรียนอย่างเต็มที่ ปฏิบัติตามกฎและระเบียบของโรงเรียนอย่างเคร่งครัด เคารพและเชื่อฟังคำสั่งสอนของครูอาจารย์” (กรมเลทองธรรมชาติ, ดำรง ฐานดี และดำรง ธรรมารักษ์, 2558, น. 62) ด้านแบบเรียนรายวิชาเดียวกันของสำนักพิมพ์เอมพันธ์ ระบุว่า “สถานภาพเป็นนักเรียนก็ต้องมีบทบาทเรียนหนังสือ ขยันหมั่นเพียร เป็นคนดี เชื่อฟังคำสั่งของครูอาจารย์” (ยุรารัตน์ พันธุ์ยุรา และคณะ, 2558, น. 42) เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ ระบบการศึกษาของไทยจึงถูกกำหนดขึ้นเพื่อจัดวางให้ผู้เรียนต้องใช้เวลาส่วนใหญ่กับการศึกษาเล่าเรียนทั้งในห้องเรียนและในการเรียนพิเศษ จนแทบไม่มีช่องทางให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้และสัมผัสกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบอื่นๆ นอกจากการเลือกตั้ง แม้ปัจจุบัน ภายใต้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 จะมีการเพิ่มเติมเนื้อหาที่ว่าด้วยสิทธิเสรีภาพและการมีส่วนร่วมทาง

การเมืองอันเป็นคุณค่าสากลของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยเพิ่มขึ้นมากกว่าอดีต (นฤมล นิ่มนวล, 2559, น. 46-55) แต่ถึงอย่างนั้น เนื้อหาที่ว่าด้วยคุณค่าประชาธิปไตยก็ยังมีอยู่จำกัด ไม่มีการลงรายละเอียดหรือยกตัวอย่างการใช้เพื่อเสริมความเข้าใจแก่ผู้เรียนมากนัก

ยกตัวอย่างเช่น ในแบบเรียนวิชาหน้าที่พลเมืองวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคมของสำนักพิมพ์เอมพันธ์ กล่าวถึง สิทธิเสรีภาพของชาวไทยไว้โดยสังเขปว่า “สิทธิเสรีภาพของประชาชนถือเป็นหัวใจสำคัญที่สุดของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย” (ยุรารัตน์ พันธุ์ยุรา และคณะ, 2558, น. 24) แต่ไม่ได้ให้คำอธิบายเพิ่มเติมถึงความสำคัญและการแสดงออกซึ่งสิทธิเสรีภาพว่าพึงเป็นเช่นใด กล่าวแต่เพียงว่าสิทธิเสรีภาพมีความสำคัญและได้รับการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญหลายมาตราเท่านั้น ด้านแบบเรียนรายวิชาหน้าที่พลเมืองฯ ของสำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ ก็ระบุถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในระบอบประชาธิปไตยเอาไว้เป็นภาพกว้างไม่ได้ลงรายละเอียด เช่น การเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการทางประชาธิปไตยทุกระดับ ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ การไปออกเสียงเลือกตั้งผู้แทนที่ดีเพื่อให้ได้คนดีมีคุณธรรมจริยธรรม มีความสามารถเป็นตัวแทนในการบริหารบ้านเมือง ติดตามตรวจสอบการทำงานของผู้แทนทุกระดับเพื่อการเมืองที่สุจริต เป็นต้น (กรมเลทองธรรมชาติ, ดำรง ฐานดี และดำรง ธรรมารักษ์, 2558, น. 119)

ด้วยเหตุนี้ การเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยในเรื่องสิทธิเสรีภาพและการมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านแบบเรียนในระบบการศึกษาของไทยเพียงลำพังจึงไม่มากเพียงพอที่จะส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจถึงเห็นถึงความสำคัญของสิทธิเสรีภาพในระบอบประชาธิปไตยและศักยภาพในการมีส่วนร่วมของตน กระทั่งนำไปสู่การเคลื่อนไหวทางการเมืองในเวลาต่อมาได้

และหากว่ากันตามทฤษฎีการกล่อมเกลாதองการเมือง (political socialization) แล้ว นักวิชาการกลุ่มนี้เชื่อว่ากระบวนการกล่อมเกลาทองการเมืองนั้นจะส่งผลต่อทัศนคติและพฤติกรรมของผู้นั้นในสังคมให้ยินยอมรับเอามาตรฐานหรือแนวปฏิบัติที่สังคมยอมรับได้มาไว้กับตนเพื่อลดพฤติกรรมที่อาจจะคาดเดา (Dawson & Prewitt, 1969, pp. 11-13) โดยกระบวนการกล่อมเกลาทองการเมืองในวัยเด็กจะมีผลต่อแนวโน้มของทัศนคติและพฤติกรรมทางการเมืองอย่างสำคัญ (Herbert, 1959, as cited in Richard, Kenneth, 1969, pp. 11-13) แม้ในช่วงหลังงานกลุ่มนี้จะเปิดพื้นที่ให้กับพลวัตของการกล่อมเกลาทองการเมืองมากขึ้น ทว่าสาระสำคัญยังคงวนเวียนอยู่กับความเชื่อว่าทัศนคติและค่านิยมทางการเมืองของเด็กสามารถสร้างได้ในครอบครัวและผ่านระบบการศึกษาในโรงเรียน (Beck & Jennings, 1982, pp. 94-108.; Jennings, Stoker & Bowers, 2009, pp. 782-799) เมื่อเป็นเช่นนี้ภายใต้กระบวนการกล่อมเกลาทองการเมืองของประเทศไทยที่ให้คำอธิบายเกี่ยวกับคุณค่าประชาธิปไตยไว้แบบจำกัดจึงไม่ส่งเสริมต่อการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยและการเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักเรียนมากนัก

เมื่อประกอบกับคำอธิบายเรื่องวัฒนธรรมทางการเมือง (political culture) ที่เชื่อว่าผู้นั้นในสังคมมักมีพฤติกรรมทางการเมืองสอดคล้องกับความเชื่อและวัฒนธรรม (Almond & Verba, 1963, pp. 3-42) ซึ่งยังคงมีอิทธิพลต่อการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองกระทั่งปัจจุบัน จึงยังชวนให้เชื่อว่านักเรียนไม่อาจออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองได้ภายใต้การกล่อมเกลาคคุณค่าประชาธิปไตยแบบจำกัด เนื่องจากงานวิชาการเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยชี้ให้เห็นว่า ผู้นั้นในสังคมไทยส่วนใหญ่มีวัฒนธรรมแบบอำนาจนิยม ไม่ปฏิเสธเรื่องอำนาจบาบริ ทำให้ผู้นั้นส่วนใหญ่ยินยอมรับในความไม่เท่าเทียมกันภายใต้คำอธิบายเรื่องโชคชะตาตามความเชื่อของพุทธศาสนา ส่งผลให้คนไทยมีวัฒนธรรม

ทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า (subject cultures) ที่ไม่สนับสนุนต่อประชาธิปไตยเท่าใดนักกล่าวคือไม่กระตือรือร้นตั้งคำถามต่อความไม่เท่าเทียมเป็นธรรม จึงมักเฉื่อยชาทางการเมือง (Thinapan Nakata, 1977, pp. 1-29) ซึ่งการกล่อมเกลาทองการเมืองนั้นจะมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมทางการเมืองและทัศนคติทางการเมือง (ลิขิต ธีรเวคิน, 2529, น. 28)

จากคำอธิบายเรื่องการกล่อมเกลาทองการเมืองและวัฒนธรรมทางการเมืองจึงทำให้เชื่อได้ว่า ภายใต้กระบวนการกล่อมเกลาทองการเมืองเรื่องคุณค่าประชาธิปไตยอย่างจำกัดของระบบการศึกษาไทยนั้น การเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มนักเรียนจึงแทบเป็นไปไม่ได้ เนื่องจากนักเรียนถูกกล่อมเกลามาภายใต้สภาพแวดล้อมที่เน้นการเชื่อฟังและปฏิบัติตามมากกว่าจะสนับสนุนให้เด็กมีการแสดงออกและมีส่วนร่วมตามระบอบประชาธิปไตย เมื่อประกอบกับการที่เด็กผู้นั้นเติบโตขึ้นท่ามกลางความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและการพัฒนาเทคโนโลยีที่ช่วยอำนวยความสะดวกสบายในชีวิตของพวกเขาอย่างมาก จึงยิ่งส่งผลให้คนส่วนใหญ่ในสังคมมองว่า การออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองของเด็กกลุ่มนี้แทบเป็นไปไม่ได้เลย ดังเช่น รองศาสตราจารย์ ดร. พวงทอง ภวัครพันธุ์ ได้ให้สัมภาษณ์แก่มติชนสุดสัปดาห์ ในประเด็นที่ว่า พลั้งของขบวนการนักศึกษาจะเกิดขึ้นได้อีกหรือไม่ว่า “คนรุ่นใหม่ในสังคมไทยส่วนใหญ่ไม่ค่อยสนใจการเมือง เราอยู่ในวิกฤตการเมืองในปี 2549 และตื่นตัวทางการเมืองซ้ำ เพิ่งจะสองสามปีนี้ที่เห็นปรากฏการณ์ของคนรุ่นใหม่ que เริ่มตื่นตัวทางการเมือง ขบวนการนักศึกษาไม่เกิดเลยด้วยซ้ำไป ...” (มติชนสุดสัปดาห์, 2562, ออนไลน์)

เมื่อเป็นเช่นนี้การออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักเรียนจำนวนมากในช่วง 2563 จึงถูกมองว่าเป็นผลจากการที่นักเรียนถูกล้าสมองให้ “ซิงชาติ” ซิงแผ่นดิน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนันท์ คักดีรววิชัย ได้กล่าวถึง

เหตุการณ์การเคลื่อนไหวของกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ดังกล่าวว่า รู้สึกเป็นห่วงกลุ่มคนรุ่นใหม่ และมองว่าการออกมาเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนเป็นผลพวงมาจากขบวนการสังคมนิยมที่ยุยงให้เกิดสังคมนิยมบ้านเกิดเมืองนอนตนเอง ซึ่งเป็นสิ่งที่อันตราย (ผู้จัดการออนไลน์, 2564, ออนไลน์) ขณะที่ นายแพทย์วรงค์ เดชกิจวิกรม ระบุในทำนองเดียวกันว่าลัทธิสังคมนิยมกำลังปลุกปั่นและล้างสมองเด็กรุ่นใหม่ให้เกลียดชังชาติตัวเอง ด้วยเชื่อว่าเด็กวัยนี้กำลังอยู่ในช่วงศึกษาค้นคว้าจึงถูกปลุกปั่นได้ง่าย เด็กรุ่นใหม่กำลังถูกชักจูงไปในทางที่ไม่ถูกต้อง และกำลังกลายเป็นเครื่องมือทางการเมืองจากกลุ่มที่อยู่ตรงข้ามกับรัฐบาล (เนชั่นออนไลน์, 2563, ออนไลน์)

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาจากบทสัมภาษณ์ของกลุ่มนักเรียนที่ออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองจากสำนักข่าวต่างๆ จะเห็นได้ว่านักเรียนสามารถอธิบายและให้เหตุผลในการออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองของตนโดยเชื่อมโยงกับคุณค่าประชาธิปไตยอย่างเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมืองเพื่อปกป้องสิทธิเสรีภาพได้เป็นอย่างดี ยกตัวอย่างเช่น บทสัมภาษณ์ของนักเรียนจากกลุ่มเกียมอุดมไม่ก้มหัวให้เผด็จการ ซึ่งเป็นกลุ่มแรกๆ ที่ออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองได้ให้เหตุผลว่า “วันนี้ที่เราได้มีพื้นที่ออกมาแสดงจุดยืนแต่ก็ยังถูกตั้งคำถามมากมายจากสังคม แต่ก็ยังยืนยันนะค่ะว่า เรามีเพียงแค่เสี่ยงกับอุดมการณ์ ไม่มีแม้แต่อำนาจในมือ เพราะอำนาจที่เรา มี เหตุการณ์ได้พรากมันไปจากเราตั้งแต่เกิดแล้วค่ะ เราเรียกร้องความเท่าเทียมซึ่งเป็นแค่พื้นฐานของประชาธิปไตยเองนะค่ะ ... มันจะแปลกอะไรคะถ้าเราจะออกมาแสดงจุดยืน ออกมาแสดงสัญลักษณ์ซึ่งอยู่ในกระบวนการที่ถูกต้องตามหลักประชาธิปไตยทุกอย่าง เราหวังว่าเสียงของเราจะดังพอให้ผู้มีอำนาจในทุกสถาบันของสังคม ตระหนักได้ว่าใครคือเจ้าของอำนาจอธิปไตยที่แท้จริง” (ประชาไท, 2563, ออนไลน์)

ขณะที่ นักศึกษาชายวัย 21 ปี จากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร ระบุถึงสาเหตุที่ทำให้เขาตัดสินใจออกมาร่วมชุมนุมว่า เป็นเพราะเขาเห็นถึงปัญหาจากการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาของรัฐบาลเท่านั้น เขาไม่ได้ชังชาติและต้องการให้ประเทศชาติดีขึ้น “ไม่มีใครชังชาติ ทุกคนรักชาติหมด ถ้าชังชาติ เราจะไม่เสียภาษีให้ชาติ จะไม่เสียภาษีให้พวกเขาเข้าไปนั่งกินเงินเดือนในสภา” (บีบีซี ไทย, 2563, ออนไลน์) ขณะที่ นิสิตจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มนักเรียนระดับมัธยมปลายในงานเสวนาเรื่อง Thailand Youth Movement and Political Direction In Search of A Common Future เมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2563 ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ว่า “ประชาชนเติบโตมาภายใต้ระบบการศึกษาที่ประชาชนไม่สามารถที่จะวิพากษ์วิจารณ์หรือวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ ได้ แต่ตอนนี้อยู่ในยุคของการสื่อสารและข้อมูลข่าวสาร พวกเราสามารถที่จะอ่านหนังสือ พวกเราสามารถจะหาข้อมูลได้จากอินเทอร์เน็ต แล้วพวกเราสามารถที่จะแสวงหาคุณครูดีๆ ให้กับพวกเราได้ผ่านทางอินเทอร์เน็ต พวกเราสามารถวิเคราะห์วิจารณ์ได้และสามารถที่จะเชื่อมโยงกับทั่วโลกได้ ... พวกเราติดต่อกัน เราเชื่อมโยงกันและออกมาร่วมกันโดยที่ไม่มีใครอยู่เบื้องหลังเรา ไม่มีใครที่ควบคุมจัดการเรา” (Institute of Security and International Studies (ISIS) Thailand, 2020, online)

จากบทสัมภาษณ์ข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความเข้าใจของกลุ่มนักเรียนและคนรุ่นใหม่ต่อการเมืองและการแสดงออกในระบอบประชาธิปไตยที่มากไปกว่าเรื่องของการเลือกตั้ง พวกเขาไม่ได้กล่าวถึงการออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองว่าเป็นไปเพื่อปกป้องสิทธิเสรีภาพโดยปราศจากคำอธิบาย แต่สามารถให้คำอธิบายและเชื่อมโยงประเด็นปัญหาเชิงโครงสร้างเข้ากับประเด็นเรื่องสิทธิเสรีภาพ และการมีส่วนร่วมทางการเมืองได้เป็น

อย่างดี ด้วยเหตุนี้ การออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักเรียนจึงไม่อาจลดทอนให้เหลือเพียงเรื่องของ การยุบปลุกปั่นได้ แต่จำเป็นต้องขยายคำอธิบายออกไป เพื่อให้ครอบคลุมเงื่อนไขปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลให้นักเรียน เกิดการเรียนรู้คุณค่าทางการเมืองในลักษณะที่แตกต่าง ออกจากที่รัฐกล่อมเกล่า ทั้งนี้เพราะจากบทสัมภาษณ์ จะเห็นได้ว่าตัวผู้เรียนเองมีความสามารถในการคิด วิเคราะห์ที่แตกต่างออกไปจากที่ได้รับการกล่อมเกล่า ทางการเมืองเมื่อวัยเยาว์ได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิชาการ เรื่องการกล่อมเกล่าทางการเมืองในช่วงหลังๆ ที่เริ่มตั้ง ข้อสังเกตมากขึ้นต่อความเปลี่ยนแปลงแนวโน้มทาง การเมืองของเยาวชนที่อาจเกิดขึ้นได้เมื่ออายุผ่านไป เช่น Westholm A. (1999, pp. 525-551) ซึ่งให้เห็นว่า การ กล่อมเกล่าทางการเมืองไม่ใช่การเรียนรู้แบบสองทาง ระหว่างเด็กกับพ่อแม่ผู้ปกครอง แต่มีปัจจัยอื่นร่วมด้วย ในแง่นี้เด็กจึงอาจปรับเปลี่ยนมุมมองแตกต่างไปจาก ผู้ปกครองได้เมื่อเติบโตขึ้น ด้าน Wolak J. (2009, pp. 573-583) ซึ่งให้เห็นไปในทิศทางเดียวกันว่า การสื่อสารทางการเมืองของพ่อแม่ไม่ได้มีความสมบูรณ์ และปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปกับบุคลิกภาพ ของผู้เรียนก็อาจมีส่วนให้ความคิดและพฤติกรรมของเด็ก ต่างไปจากผู้ปกครอง

บทความนี้จึงมุ่งทำความเข้าใจปรากฏการณ์ การเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มนักเรียนจำนวนมาก ในปี 2563 โดยขยายมุมมองการอธิบายให้กว้างออกไป จากแนวคิดเรื่องการกล่อมเกล่าทางการเมือง (political socialization) แบบเดิมที่ให้ความสำคัญกับ ความสามารถของโครงสร้างเหนือความคิดของ ปัจเจกบุคคล และมองไปที่ปฏิสัมพันธ์ระหว่าง ปัจเจกบุคคลและโครงสร้างสภาพแวดล้อมให้มากขึ้น ซึ่งในที่นี้ก็คือบทบาทของนักเรียนที่มีต่อโครงสร้างอย่าง ระบบการศึกษาที่ครอบงำยังนักเรียน โดยนำเอา แนวคิด โครงสร้าง ความสัมพันธ์ทาง สังคม (structuration theory) มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์

ทำความเข้าใจกระบวนการกล่อมเกล่าทางการเมือง ในแบบที่ควรจะเป็น (Giddens, 1984, pp. 81, 281-354; Stones & Tangsupvattana, 2012, pp. 217-238.; อนุสรณ์ ล้อมมณี, 2542, น. 161-170) ซึ่งไม่เพียงแต่จะช่วยให้เกิดความเข้าใจต่อปรากฏการณ์ ทางสังคมการเมืองอย่างมีพลวัตมากขึ้นเท่านั้น แต่ยัง เป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ มากขึ้นในแง่ของการตอบสนองความต้องการของผู้เรียน ในการมีชีวิตทางสังคมและการเมืองที่ดี สอดคล้องกับ คุณค่าประชาธิปไตยและการพัฒนาของเทคโนโลยี ที่กำลังเติบโตทั่วโลกและกำลังเชื่อมโยงพลเมืองไทย สู่การเป็นพลเมืองโลกทุกขณะ

ระเบียบวิธีการวิจัย

บทความวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย 1) การศึกษาเอกสาร (documentary research) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง หลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐานและแบบเรียนรายวิชาหน้าที่ พลเมืองวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคมจาก 3 สำนักพิมพ์ ประกอบด้วย สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช สำนักพิมพ์เอมพันธ์ และสำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ ซึ่งเป็นสำนักพิมพ์ที่ผลิตแบบเรียนรายวิชาหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม ระดับ มัธยมศึกษา 4-6 ที่ได้รับใบอนุญาตจากสำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวง ศึกษาธิการ ให้ใช้สื่อการเรียนรู้อในสถานศึกษา 2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) กลุ่มเป้าหมายคือนักเรียนที่ออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองในปี 2563 ทั้งส่วนของแกนนำและผู้เข้าร่วม การเคลื่อนไหว ร่วมกับสัมภาษณ์ครูผู้สอนรายวิชาหน้าที่ พลเมืองวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม โดย กลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักเรียนใช้การสุ่มเลือกแบบลูกโซ่จาก โรงเรียนที่เข้าร่วมการเคลื่อนไหวทางการเมือง จำนวน 24 แห่ง โดยเริ่มต้นเข้าถึงกลุ่มตัวอย่างจากแกนนำโดย

ติดต่อผ่านเพจของกลุ่มโรงเรียนที่ออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองและใช้การแนะนำกลุ่มนักเรียนต่อกันไป ส่วนครูผู้สอนใช้การเลือกแบบเจาะจงจากครูผู้สอนรายวิชาหน้าที่พลเมืองวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม ครอบคลุมกลุ่มคุณครูที่ระดับอายุ 25-39 ปี เพื่อเป็นตัวแทนของกลุ่มเจนเอเรชั่นเอกซ์วาย และระดับอายุ 40-60 ปี เพื่อเป็นตัวแทนของกลุ่มเจนเอเรชั่นเบบี้บูมเมอร์ ดำเนินการสัมภาษณ์ผ่านระบบซูม (Zoom application) เพื่อความปลอดภัยและความเป็นส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์ โดยผู้ให้สัมภาษณ์สามารถปิดกล้องขณะให้สัมภาษณ์ได้หากต้องการเพื่อความเป็นส่วนตัว โดยข้อมูลที่ได้นำเสนอในภาพรวมโดยใช้นามสมมติเพื่อให้เป็นไปตามระเบียบของจริยธรรมการทำวิจัยในคน

บทความวิจัยนี้วิเคราะห์และสังเคราะห์มาจากบทสัมภาษณ์ของนักเรียนจำนวน 70 คน แบ่งเป็นนักเรียนแกนนำ 17 คน ซึ่งมีเพศชาย 3 คน เพศหญิง 12 คน และเพศทางเลือก 2 คน เป็นนักเรียนที่เข้าร่วมการเคลื่อนไหว 53 คน ซึ่งมีเพศชาย 25 คน เพศหญิง 23 คน และเพศทางเลือก 5 คน ร่วมกับบทสัมภาษณ์ครูผู้สอนรายวิชาหน้าที่พลเมืองวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคมที่ยินดีให้สัมภาษณ์จำนวน 31 คน แบ่งเป็นเพศชาย 13 คน เพศหญิง 15 คน และเพศทางเลือก 3 คน และแบ่งเป็นคุณครูที่ระดับอายุ 25-39 ปี จำนวน 14 คน ระดับอายุ 40-60 ปี จำนวน 17 คน ร่วมกับการวิเคราะห์เอกสาร หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และแบบเรียนรายวิชาหน้าที่พลเมืองวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม โดยผลการศึกษาที่มีดังต่อไปนี้

การกล่อมเกลาค่านิยมประชาธิปไตยของ รัฐไทย

ผลการศึกษาพบว่า เนื้อหาค่านิยมประชาธิปไตยในแบบเรียนภายใต้หลักสูตรแกนกลางการศึกษา

ขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 นั้น แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาในแบบเรียนโดยเพิ่มเติมประเด็นปัญหาและคุณค่าประชาธิปไตยในเรื่องสิทธิเสรีภาพและการมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น แต่ก็ยังมีข้อจำกัดต่อการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยอยู่หลายประการ ประการแรก เป็นข้อจำกัดด้านเนื้อหาเกี่ยวกับคุณค่าประชาธิปไตยในเรื่องสิทธิเสรีภาพและการมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งเป็นคุณค่าหลักของระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากเนื้อหาดังกล่าวจะมีปรากฏอยู่ในรายวิชาหน้าที่พลเมืองวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม ซึ่งเป็นเพียง 1 ใน 5 สาระย่อยของสาระหลักสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเท่านั้น ขณะที่ เนื้อหาภายในเล่มก็ไม่ได้กล่าวถึงคุณค่าประชาธิปไตยที่ว่าด้วยเรื่องสิทธิเสรีภาพ และการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นหลัก เพราะยังมีเนื้อหาส่วนอื่นที่ว่าด้วยเรื่อง สังคม วัฒนธรรมไทย และกฎหมายในชีวิตประจำวัน ที่ได้รับการนำเสนอควบคู่กันไปด้วย ส่วนการนำเสนอประเด็นคุณค่าประชาธิปไตยก็มักน้อยแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับแต่ละสำนักพิมพ์

ผลการศึกษาพบว่าวัฒนาพานิชเป็นสำนักพิมพ์ที่ระบุถึงคุณค่าประชาธิปไตยไว้มากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับสำนักพิมพ์อื่น โดยมีการกล่าวถึงเรื่องสิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย การเคารพสิทธิเสรีภาพของตนเองและคนอื่น เสรีภาพในการสื่อสารและการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองการปกครองในรูปแบบต่างๆ นอกเหนือจากการเลือกตั้ง รวมไปถึงการร่วมแสดงความคิดเห็นทางการเมืองหรือให้ข้อเสนอแนะต่างๆ เพื่อประโยชน์ในการทำงานของรัฐ (ธวัช ทันโตภาส และคณะ, 2558, น. 84-92) แต่ถึงอย่างนั้นก็ไม่ได้ลงรายละเอียดการประยุกต์ใช้คุณค่าเหล่านั้นไว้มากนัก ขณะที่แบบเรียนรายวิชาเดียวกันจากสำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์และสำนักพิมพ์เอมพันธ์พบว่า มีการกล่าวถึงคุณค่าประชาธิปไตยไว้แบบภาพรวม ไม่มีการลงรายละเอียดหรือยกตัวอย่างเพื่อเสริมความเข้าใจคุณค่า

ประชาธิปไตยมากนัก ยกตัวอย่างเช่น สำนักพิมพ์ เอ็มพันธ์ ที่แม้จะระบุถึงคุณค่าประชาธิปไตยไว้หลาย ประการ อาทิ อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน หลักสิทธิเสรีภาพ หลักภราดรภาพ หลักความเสมอภาค และหลักนิติธรรม แต่คำอธิบายที่ให้ไว้ในแต่ละหัวข้อยาว ประมาณ 4-5 บรรทัดเท่านั้น เช่น ในส่วนที่กล่าวถึง หลักสิทธิเสรีภาพพระบุเพียงว่า “หมายถึง สิทธิตาม ธรรมชาติที่ติดตัวมาพร้อมกับการเป็นมนุษย์ทั้งในการคิด การกระทำ โดยอยู่ในขอบเขตที่กฎหมายรับรองคุ้มครอง และการใช้สิทธิเสรีภาพจะต้องไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของ บุคคลอื่น” (ยุรรัตน์ พันธุ์ธูรา และคณะ, 2558, น. 75) ด้านสำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ กล่าวถึงระบอบ ประชาธิปไตยไว้แบบภาพรวมเช่นกันว่าประชาชน สามารถมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านการเลือกตั้งได้ทุกระดับตั้งแต่ระดับชาติจนถึงระดับท้องถิ่น ทั้งยังสามารถ ติดตามตรวจสอบการทำงานของผู้แทนทุกระดับเพื่อ ร่วมกันป้องกันทุจริตและเพื่อให้คนดีได้ปกครอง บ้านเมือง (กระมล ทองธรรมชาติ, ดำรง ฐานดี และ ดำรง ธรรมารักษ์, 2558, น. 119) เป็นต้น และถึงแม้ แบบเรียนทั้งสามเล่มจะนำปณิญาสากล่าวด้วยสิทธิ มนุษยชนทั้ง 30 ประการมากล่าวไว้แต่ก็ไม่ได้ให้ คำอธิบายเพิ่มเติมหรือเชื่อมโยงเหตุการณ์ปัจจุบันเข้ากับ หลักการสากลเหล่านั้นเพื่อเสริมความเข้าใจ

นอกจากข้อจำกัดเรื่องปริมาณเนื้อหาแล้ว การร้อยเรียงเนื้อหาเพื่อนำเสนอเรื่องราวภายใน แบบเรียนก็เป็นข้อจำกัดประการที่สองในการกล่อมเกลาคคุณค่าประชาธิปไตยแก่ผู้เรียน เนื่องจากในแบบเรียน บางเล่มมีการร้อยเรียงเนื้อหาให้เชื่อได้ว่าประชาธิปไตย สากลกับประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็น ประมุขเป็นระบอบการปกครองที่ไม่มีความแตกต่างกัน ทั้งๆ ที่ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็น ประมุขนั้น จะมีหมายเหตุทางวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง และทำให้การแสดงออกภายใต้ระบอบการปกครอง ดังกล่าวแตกต่างกันออกไปในแต่ละประเทศ (สถาบัน

พระปกเกล้า, 2565, น. 83-86) ยกตัวอย่างเช่น การนำเสนอเนื้อหาของแบบเรียนจากสำนักพิมพ์ เอ็มพันธ์ที่ว่า “เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 รวมทั้งเหตุการณ์ พฤษภาทมิฬ พ.ศ. 2535 ทำให้คนไทยประจักษ์ว่า การได้มาซึ่งระบอบประชาธิปไตยต้องแลกด้วยชีวิต กลุ่มผู้ที่ต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยเป็นกลุ่มที่มีอุดมการณ์ แน่วแน่ที่จะขจัดอิทธิพลและอำนาจเผด็จการ นำมาซึ่ง การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ ทรงเป็นประมุข” (ยุรรัตน์ พันธุ์ธูรา และคณะ, 2558, น. 127) ซึ่งการนำเสนอในลักษณะนี้หากอ่านโดยไม่ตั้ง คำถามก็ชวนให้คิดไปได้ว่าเหตุการณ์เคลื่อนไหวทาง การเมืองของไทยหลายเหตุการณ์นั้นนำไปสู่ระบอบ ประชาธิปไตยแบบเป็นพัฒนาการต่อเนื่อง มองไม่เห็น การปะทะกันของชุดความคิดที่แตกต่าง จึงทำให้ การทำความเข้าใจการเคลื่อนไหวทางการเมืองของ ภาคประชาชนเป็นไปอย่างจำกัด ไม่เห็นพลวัตของ ภาคประชาชน

ประการที่สาม เป็นข้อจำกัดเรื่องจำนวนชั่วโมงใน การเรียนการสอนของรายวิชาหน้าที่พลเมืองวัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคมในระดับมัธยมศึกษา ตอนปลาย เนื่องจากหลักสูตรแกนกลางกำหนดให้ รายวิชาหน้าที่พลเมืองต้องสอนร่วมกับอีก 3 วิชา คือ วิชาศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม วิชาเศรษฐศาสตร์ และ วิชาภูมิศาสตร์ ภายใน 6 หน่วยกิต ซึ่งคิดเป็นราว 240 ชั่วโมงตลอดระยะเวลา 3 ปี ซึ่งหากหารเฉลี่ยแล้ว เท่ากับว่าตั้งแต่ชั้นปีที่ 4-6 นักเรียนจะมีเวลาเรียนรู้ คคุณค่าประชาธิปไตยในชั้นเรียนโดยเฉลี่ยเพียง 0.5 หน่วยกิตหรือคิดเป็น 20 ชั่วโมง หรือราว 6-7 ชั่วโมง ต่อปีเท่านั้น ส่งผลให้ในทางปฏิบัติโรงเรียนส่วนใหญ่ มัก จะนำเนื้อหาวิชานี้มาสอนในชั้นปีที่ 4 แทนการสอน กระจายออกไปเป็นรายปี ส่วนวิชาเศรษฐศาสตร์และ ภูมิศาสตร์นั้นมักจะสอนกันในชั้นปีที่ 5 สำหรับวิชา พระพุทธศาสนานั้นจะสอนแทรกทุกชั้นปี เมื่อเป็นเช่นนี้

จำนวนหน่วยกิตที่ควรได้รับการเรียนการสอนโดยเฉลี่ย เท่าๆ กันทั้ง 4 วิชา จึงอาจไม่เท่ากันโดยพลตินัย เมื่อประกอบกับการกิจอื่นๆ ที่โรงเรียนและครูผู้สอน ได้รับ เช่น การจัดกิจกรรมวันสำคัญต่างๆ ของทางโรงเรียน จึงอาจทำให้การเรียนการสอนในรายวิชานี้ที่ พลเมืองฯ ลดลงไปอีกในทางปฏิบัติ

ประการที่สี่ คือข้อจำกัดเรื่องหลักสูตรการศึกษา ที่ระบุไว้อย่างชัดเจนว่าการเรียนรู้วิชาหน้าที่พลเมือง มีเป้าหมายอยู่ที่การสร้างให้ผู้เรียน “เข้าใจและปฏิบัติ หน้าที่ของการเป็นพลเมืองดี มีค่านิยมที่ดีงามและดำรง รักษาประเพณีและวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน ในสังคมไทยและสังคมโลกอย่างสันติสุข ตลอดจนเข้าใจ ระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบัน ยึดมั่น ศรัทธาและธำรงรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบ ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551, น. 16) จากนิยามข้างต้น จะเห็นได้ว่าเป้าหมายหลักที่ครูผู้สอนจะต้องตอบไม่ใช่ เรื่องของการสร้างให้ผู้เรียนเข้าใจสิทธิเสรีภาพและ ใช้สิทธิเสรีภาพในการมีส่วนร่วมทางการเมืองตามหลัก ประชาธิปไตยอย่างเหมาะสม แต่อยู่ที่การบ่มเพาะให้ ผู้เรียนเป็นพลเมืองดีในลักษณะที่ยึดมั่นธำรงไว้ซึ่ง ประเพณีและวัฒนธรรมไทย ซึ่งเรื่องดังกล่าวได้รับการตอกย้ำอีกครั้งในคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของ ผู้เรียน ที่หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 กำหนดไว้ 8 ด้าน ประกอบด้วย 1) รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ 2) ซื่อสัตย์สุจริต 3) มีวินัย 4) ใฝ่เรียนรู้ 5) อยู่อย่างพอเพียง 6) มุ่งมั่นในการทำงาน 7) รักความเป็นไทย และ 8) มีจิตสาธารณะ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551, น. 7)

เมื่อเป็นเช่นนี้ แม้แบบเรียนทุกเล่มจะกล่าวถึงเรื่อง สิทธิเสรีภาพและการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้ แต่สุดท้ายทิศทางการคำอธิบายก็จะมุ่งไปที่การเป็น พลเมืองดีที่มีคุณธรรมจริยธรรมพร้อมที่จะร่วมมือกับรัฐ

และเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก เพื่อตอบรับ กับเป้าหมายของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ยกตัวอย่างเช่น สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ ได้รับบุถึง คุณลักษณะของพลเมืองดีไว้ 8 ประการ ประกอบด้วย 1) การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม 2) การรับฟัง ความคิดเห็นของผู้อื่น 3) การมีระเบียบวินัยและ รับผิดชอบ ต่อหน้าที่ 4) ความซื่อสัตย์สุจริต 5) ความกล้าหาญและเชื่อมั่นในตนเอง 6) ความสามัคคี 7) ความละเอียดและเกรงกลัวในการกระทำชั่ว และ 8) การส่งเสริมให้คนดีปกครองบ้านเมือง อันที่จริง ประเด็นเรื่องการให้คนดีได้ปกครองบ้านเมืองนั้น เป็นประเด็นที่แบบเรียนทุกเล่มกล่าวถึง ซึ่งสะท้อน ให้เห็นได้ถึงเป้าหมายในการสร้างพลเมืองของประเทศไทย ให้เป็นผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรมได้เป็นอย่างดี (กรมม ทธธรรมชาติ, ดำรง ฐานดี และดำรง ธรรมารักษ์, 2558, น. 119; ยุรรัตน์ พันธุ์ยุรา และคณะ, 2558, น. 130; ธวัช ทนโตภาส และคณะ, 2558, น. 48)

จึงเป็นที่ชัดเจนว่า แม้แบบเรียนภายใต้หลักสูตร การศึกษาแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 จะมีการระบุคุณค่าประชาธิปไตยในเรื่องสิทธิเสรีภาพ และการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้มากขึ้น ทว่า ด้วยข้อจำกัดในเรื่องปริมาณเนื้อหา การยกตัวอย่าง จำนวนชั่วโมงในการเรียนการสอน และการให้คำอธิบาย ภาพรวมของแบบเรียนที่เน้นไปที่บทบาทของพลเมืองดี ในแง่ของผู้ที่ท่าบทบาทหน้าที่และมีความรับผิดชอบ มากกว่าจะเน้นไปที่การเป็นผู้ที่ตื่นรู้หรือแสดงออก ทางการเมืองโดยเข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครอง บ้านเมืองกับภาครัฐอย่างกระตือรือร้น จึงไม่น่าแปลกใจ ที่ครูผู้สอนวิชานี้ส่วนใหญ่มักเลือกจัดกิจกรรมบำเพ็ญ ประโยชน์และการเป็นอาสาสมัครเพื่อตอบมาตรฐาน การเรียนรู้ของรายวิชานี้ ซึ่งการบำเพ็ญประโยชน์นั้น แม้จะเป็นเรื่องที่ดีแต่ก็ไม่ใช่ว่าการมีส่วนร่วมทางการเมือง ตามหลักประชาธิปไตยสากลเพราะไม่ส่งผลกระทบต่อ การตัดสินใจของผู้นำหรือการกำหนดนโยบายสาธารณะ

ดังนั้น ถึงแม้การเรียนการสอนและกิจกรรมต่างๆ ภายใต้ระบบการศึกษาของไทยจะตอบตัวชี้วัดตามมาตรฐานการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางแต่ก็ไม่อาจส่งเสริมการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยให้แก่ผู้เรียนได้

ข้อจำกัดของการกล่อมเกลາทางการเมือง

จากข้างต้นเป็นที่ชัดเจนว่าการกล่อมเกลາทางการเมืองของรัฐไทยภายใต้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานนั้นส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยอย่างจำกัด แต่มีความชัดเจนในการสร้างตัวตนของพลเมืองแบบชาตินิยมที่มีสำนึกรับผิดชอบต่อหน้าที่ มีระเบียบวินัย รักษาและยึดมั่นต่อวัฒนธรรมและระบอบการปกครองของไทย การมีส่วนร่วมทางการเมืองที่หลักสูตรแกนกลางยอมรับและส่งเสริมจึงไม่ใช่การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นหรือวิพากษ์วิจารณ์เพื่อปกป้องสิทธิเสรีภาพในฐานะพลเมือง แต่เป็นการมีส่วนร่วมในลักษณะของจิตอาสาและการบำเพ็ญประโยชน์อย่างใดก็ตาม เหตุการณ์เคลื่อนไหวทางการเมืองของนักเรียนจำนวนมากในปี 2563 นับเป็นหลักฐานประการหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าแม้ภายใต้การกล่อมเกลາทางการเมืองในเรื่องคุณค่าประชาธิปไตยแบบจำกัด เด็กไทยก็ยังสามารถเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยและสามารถแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองเพื่อปรับความสัมพันธ์ทางอำนาจและปกป้องสิทธิเสรีภาพของพวกเขาและผู้คนในสังคมได้ ซึ่งชวนให้ตั้งข้อสงสัยว่าการกล่อมเกลາทางการเมืองของรัฐไทยมีข้อจำกัดใช่หรือไม่ จึงทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้คุณค่าทางการเมืองแตกต่างออกไปจากที่รัฐกล่อมเกล่า

ผลการศึกษาพบว่า การกล่อมเกล่าทางการเมืองของรัฐไทยในการปลูกฝังแนวคิดชาตินิยม แท้จริงแล้วยังสามารถทำหน้าที่ต่อไปได้และยังทำหน้าที่ของมันอยู่แม้ท่ามกลางการพัฒนาเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตดังบทสัมภาษณ์ของนักเรียนที่ออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ชี้ให้เห็นว่าก่อนหน้าที่พวกเขาจะออกมา

เคลื่อนไหวทางการเมืองนั้น พวกเขาไม่ได้รู้สึกสนใจการเมือง ไม่แม้แต่จะเข้าใจว่าสิทธิเสรีภาพคืออะไรอย่างแท้จริง และไม่รู้ว่าจะแสดงออกทางการเมืองอย่างไรเพื่อปกป้องสิทธิเสรีภาพของตนแม้แต่เรื่องทรงผมและเครื่องแบบนักเรียน ยกตัวอย่างเช่น นักเรียนรายหนึ่งกล่าวถึงเรื่องทรงผมและเครื่องแบบนักเรียนว่า “ตอนนั้นหนูก็ได้แบบว่าอะไรมา หนูก็ได้แบบว่าก็ได้ โอเคเขามีกฎก็ทำไป แต่ว่าก็ได้พอใจเท่าไร” (มะปราง, สัมภาษณ์, 2564, 11 กรกฎาคม) เช่นเดียวกันกับนักเรียนอีกรายที่กล่าวในทำนองเดียวกันว่า ความตระหนักรู้เรื่องสิทธิเสรีภาพของตนนั้นเกิดขึ้นภายหลังจากที่มีการเคลื่อนไหวของกลุ่มเยาวชนปลดแอกโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มนักเรียนเลวที่ทำให้เริ่มเข้าใจว่าทรงผมและการแต่งกายเป็นสิทธิเสรีภาพประการหนึ่งของนักเรียน “เรื่องทรงผม ผมไม่ได้รับผลกระทบโดยตรงอะไร เพราะตอน ม.ต้น ผมเป็นเด็กในระเบียบครับ มีแต่เพื่อนที่โดนจับตัดผมในห้องปกครองก็ไม่ใช่ ใช่มั้ยครับ คือเขามายุ่งอะไรกับหัวเรา เรื่องเหล่านี้มันสะสมมาเรื่อยๆ บวกกับเรื่องหมอบกราบที่ ผอ.พูดอะไรแบบนั้นขึ้นมา มันสะสมทั้งส่วนตัวและเพื่อนพอมีโรคระบาดด้วยก็เลยเป็นความโกรธแค้น เป็นความไม่สบายใจร่วมกัน” (คิวพี, สัมภาษณ์, 2564, 28 กรกฎาคม)

นักเรียนส่วนใหญ่รวมทั้งนักเรียนแกนนำการเคลื่อนไหวในปี 2563 ระบุว่าพวกเขาไม่ได้มองว่าทรงผมนักเรียนเป็นปัญหามาก่อน แม้จะรู้สึกไม่ชอบไม่พอใจอยู่บ้างเพราะทรงผมนักเรียนนั้นไม่สวยงามไม่ทันสมัย ทำให้มีนักเรียนบางส่วนออกมาวิพากษ์วิจารณ์เรื่องทรงผมผ่านโซเชียลมีเดียของตนอยู่บ้างแต่โดยมากมักเกิดขึ้นในช่วงก่อนเปิดภาคเรียนและหลังจากนั้นการวิพากษ์วิจารณ์ก็หายไป นักเรียนส่วนใหญ่ยอมรับว่าพวกเขาไม่ได้ตีความว่าทรงผมนักเรียนเป็นประเด็นปัญหาเรื่องสิทธิเหนือเนื้อตัวและร่างกายมาก่อน กระทั่ง มีชุดคำอธิบายดังกล่าวปรากฏ

ออกมาโดยกลุ่มนักเรียนแล้ว ซึ่งเปิดตัวเคลื่อนไหวเรื่องสิทธินักเรียนโดยเฉพาะในช่วงปี 2563 กรณีเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าการกล่อมเกลาทางการเมืองของรัฐไทยประสบความสำเร็จระดับหนึ่ง ในการตีกรอบความคิดและพฤติกรรมให้นักเรียนปฏิบัติตาม อย่างไรก็ตาม การปฏิบัติตามก็ไม่ได้หมายความว่านักเรียนเห็นด้วยกับแนวคิดที่รัฐกล่อมเกลาเสมอไป นักเรียนส่วนใหญ่ระบุว่าที่พวกเขาต้องปฏิบัติตามก็เพราะกติกาเหล่านั้นมีบทลงโทษกำกับอยู่และนักเรียนประเมินแล้วว่าไม่ต้องการมีปัญหาจึงเลือกที่จะปฏิบัติตาม ในแง่นี้จะเห็นได้ว่าการกล่อมเกลาทางการเมืองของรัฐไทยในทางปฏิบัติมีข้อจำกัดในเรื่องการครองความคิดจิตใจของผู้คนได้อย่างสมบูรณ์ การกำกับพฤติกรรมของผู้คนไว้ได้ด้วยกฎระเบียบและการลงโทษ จึงไม่ได้หมายความว่าจะสามารถกำกับความคิดจิตใจของผู้คนไม่ให้เห็นต่างได้

จากข้างต้นจะเห็นได้ว่ากระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองนั้นโดยตัวมันเองก็มีข้อจำกัดทางทฤษฎีอยู่เช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่แนวคิดเรื่องการกล่อมเกลาทางการเมืองให้ความสนใจอธิบายปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงกับปัจจัยในการกล่อมเกลาทางการเมือง (socializing agents) ต่างๆ น้อยเกินไป (Dinas, 2014, pp. 827-852; Neundorff, Niemi & Smets, 2016, pp. 921-949) ด้าน Erik Amna, Mats Ekstrom, Margaret Kerr และ Hakan Stattin (2009, pp. 27-40) กล่าวว่าแนวคิดเรื่องการกล่อมเกลาทางการเมืองมีข้อจำกัดอย่างน้อย 8 ประการ 1) การขาดการวิเคราะห์เยาวชนในฐานะตัวแสดงที่มีความกระตือรือร้นและสามารถเลือกพฤติกรรมของตนได้ 2) มองข้ามบริบทต่างๆ ในชีวิตประจำวันที่จะส่งผลต่อการเรียนรู้ทางการเมือง 3) ไม่คำนึงถึงบริบทที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา 4) ใช้แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบคับแคบและวัดการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบจำกัด 5) ขาดการศึกษาผลการกล่อมเกลาในระยะยาว 6) ขาดการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง

ตัวแปรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการกล่อมเกลาทางการเมือง 7) ไม่ให้น้ำหนักต่อประสบการณ์เฉพาะบุคคล และ 8) ขาดคำอธิบายเชิงทฤษฎีใหม่ๆ เกี่ยวกับการกล่อมเกลาทางการเมือง

ในแง่นี้กระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองของรัฐไทยที่พยายามปลูกฝังแนวคิดชาตินิยมลงสู่ผู้เรียนอย่างต่อเนื่องจึงมีข้อจำกัดทั้งในทางทฤษฎีและในทางปฏิบัติ โดยผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการกล่อมเกลาทางการเมืองของรัฐไทยมีข้อจำกัดอย่างน้อย 4 ประการที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ทางการเมืองที่แตกต่างออกไปจากที่รัฐกล่อมเกลา

ประการที่ 1 ให้ความสำคัญกับโครงสร้างเหนือปัจเจกบุคคล

: ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่ารัฐไทยเชื่อมั่นในอิทธิพลของโครงสร้างในการกล่อมเกลาทางการเมืองเหนือปัจเจกบุคคลอย่างมาก ดังปรากฏให้เห็นจากการกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด และโครงสร้างของเนื้อหาในแบบเรียนให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งหมด เพื่อกำกับให้ผู้เรียนมีทัศนคติและพฤติกรรมเป็นไปตามที่รัฐต้องการ แม้ต่อมาจะมีการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนที่วิพากษ์วิจารณ์หลักสูตรการศึกษาและการทำงานของรัฐบาลว่ารัฐก็ยังคงเลือกที่จะรับมือกับปัญหาดังกล่าวด้วยการกำหนดค่านิยม 12 ประการขึ้นเพื่อตอกย้ำคุณลักษณะของพลเมืองดีของรัฐไทย โดยกำหนดให้ค่านิยม 12 ประการเป็นรายวิชาเพิ่มเติมหน้าที่พลเมืองที่มีตัวชี้วัดและมีการวัดผลตามระบบ (กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2557, ออนไลน์) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ารัฐไทยละเลยความสามารถในการคิดอิสระของปัจเจกบุคคลที่อาจทำให้เกิดต่างออกไปจากที่รัฐกล่อมเกลาได้ จึงยังคงกำหนดนโยบายเพื่อรับมือกับการเคลื่อนไหวแบบไม่มีความยืดหยุ่นและไม่สะท้อนต่อความเป็นจริง ส่งผลให้นอกจากจะไม่อาจรับมือกับความเห็นต่างได้แล้วก็ยิ่งกลายเป็นการกระตุ้นให้ความเห็นต่างรุนแรงยิ่งขึ้นไปอีก

ประการที่ 2 เชื้อในความเป็นเนื้อเดียวกันมาก
เกินไป : ปัญหาอีกประการของประเทศไทยในการกล่อมเกลា
 ทางการเมืองก็คือ ความเชื่อเรื่องความเป็นเนื้อเดียวกัน
 ขององคาพยพที่ทำการกล่อมเกลาทางการเมือง
 มากเกินไป ทำให้ไม่เห็นความหลากหลายใน
 การถ่ายทอดเนื้อหาซึ่งเป็นเรื่องปกติในทางปฏิบัติ
 ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าแม้รัฐไทยจะมีความพยายาม
 ในการวางกรอบการกล่อมเกลาทางการเมืองแก่ครูผู้สอน
 ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน แต่จากการสัมภาษณ์กลับ
 พบว่าครูผู้สอนคือตัวแปรหนึ่งที่ทำให้การถ่ายทอดความรู้
 ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณค่าทางการเมืองของนักเรียน
 ไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่รัฐไทยกำหนดไว้
 ทั้งนี้เพราะครูผู้สอนมีความสามารถแตกต่างกันใน
 การถ่ายทอดความรู้ แม้แต่ครูกลุ่มอนุรักษนิยมที่ไม่
 ต่อต้านค่านิยม 12 ประการ ก็มีความสามารถในการ
 ถ่ายทอดความรู้และสร้างทัศนคติที่ต่างกันไป บางราย
 ก็สามารถอธิบายให้เข้าใจ เช่น ครูรายหนึ่งระบุถึงวิธีการ
 เรียนการสอนของตนเพื่อสร้างให้นักเรียนรักชาติตาม
 ค่านิยม 12 ประการไว้ว่า “เรื่องการเมืองเป็นเรื่อง
 ละเอียดย่อน และที่สำคัญถ้าเราสอนการเมืองเราจะต้อง
 เชื่อมกับสถาบัน แต่ผมเสี่ยงจะไม่พูด บางเรื่องที่พูดได้
 ต้องพูดกลางๆ เพราะว่าการเป็นครูที่สอนการเมือง
 การปกครอง ถ้าคุณวางตัวไม่ถูกจะเป็นข้อเสีย คุณจะ
 เห็นได้ว่าทำไมครูสอนการเมืองการปกครองแล้วเด็ก
 ไม่เข้าใจแล้วเด็กมีพฤติกรรมเปลี่ยนไป เพราะครูวางตัว
 ไม่เป็นกลาง” (ครูเขียว, สัมภาษณ์, 2565, 10 กรกฎาคม)
 ด้านครูผู้สอนอีกรายกล่าวถึงแนวทางการสอนของตนว่า
 “อาจารย์ใช้ชื่อว่าโครงการรักชาติสุภาพบุรุษ (ขอสงวน
 ชื่อโรงเรียน) รักชาติอย่างถูกต้อง ... สิ่งที่ชักจูงให้เขา
 อยากจะทำคือคะแนนที่เราล่อเขาให้เขาทำ... ก็จะมี
 ประกาศเกียรติคุณ... เป็นการบ่มเพาะการเข้าร่วม
 กระบวนการขัดเกลาทาสังคม การโซเชี่ยไลเซชัน
 (socialization) จากกิจกรรม” (ครูจืด, สัมภาษณ์,
 2565, 21 กรกฎาคม)

ขณะที่ครูผู้สอนบางรายก็ไม่อาจให้คำอธิบายในการเรียนการสอนค่านิยม 12 ประการและประชาธิปไตย ให้น่าฟังและในอันที่จะเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนได้ เช่น ครูผู้สอนรายหนึ่งกล่าวว่า “อันที่จริงไม่ได้สอนคุณค่าประชาธิปไตยเลย ก็จะไปสอนเรื่องพลเมืองดี...เช่น การเคารพกฎหมายและกติกาสังคม...ก็ถือว่า เป็นพลเมืองดีในสังคมประชาธิปไตยได้...อย่างเช่น การรู้จักทำงานร่วมกันกับเพื่อน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมกับทางโรงเรียน ช่วยกันดูแลรักษาสมบัติของส่วนรวม...จะให้ความสำคัญในเรื่องการรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเอง” (ครูน้ำ, สัมภาษณ์, 2565, 19 กรกฎาคม) จากข้างต้นจะเห็นได้ว่าค่านิยมทางการเมืองที่รัฐกำหนดไว้อาจถูกถ่ายทอดออกไปโดยครูผู้สอนด้วยประสิทธิภาพที่ไม่เท่ากัน

นอกจากประสิทธิภาพในการถ่ายทอดความรู้ของครูผู้สอนจะแตกต่างกันแล้ว ตัวครูผู้สอนก็ไม่ได้เป็นเนื้อเดียวกันทั้งหมด แม้ว่าพวกครูจะถูกกล่อมเกลามาเพื่อให้เป็น “พ่อแบบ” “แม่แบบ” แก่นักเรียน แต่ไม่ใช่ครูทั้งหมดที่ต้องการแสดงบทบาทนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูรุ่นใหม่ที่มีช่วงอายุอยู่ระหว่าง 25-39 ปี กลุ่มนี้ส่วนมากมักเชื่อว่าพวกเขาเป็นเป็นเพียง “คนธรรมดา” ไม่สมบูรณ์แบบและไม่อาจเป็นตัวแบบให้แก่ใครได้ ยกตัวอย่างบทสัมภาษณ์ที่ว่า “ส่วนตัวผมคิดว่าผมไม่ใช่แม่พิมพ์ ผมจะไปสร้างบล็อกในการผลิตคนอย่างจิ้นหรือ มันก็ไม่ใช่ ใช้ไหม...ผมมองว่าผมก็เป็นปุถุชนคนหนึ่ง ไม่ใช่คนสูงส่ง มีคำว่าครูอาจารย์บนบ่าแล้วจะทำอะไรไม่ได้ ผมก็เป็นคนธรรมดาคนหนึ่ง แต่ผมก็เชื่อมั่นว่าเด็กของผมทุกคนเขามีวิจารณญาณเพียงพอมาก ๆ ในการใช้ชีวิตของเขา” (ครูนัด, สัมภาษณ์, 2565, 30 มิถุนายน) “ผมมองผมไม่ได้มองว่าครูเป็นแบบอะไรที่ศักดิ์สิทธิ์เลย ผมพูดกับเด็กว่า นักเรียนรู้ไหมว่าครูขายบริการนะลูก แล้วหนูก็เป็นผู้รับบริการ ซึ่งมันก็จริงในครูสภาซึ่งจะมีจรรยาบรรณวิชาชีพ เขาจะเขียนจรรยาบรรณด้านหนึ่งว่าจรรยาบรรณต่อผู้รับบริการ

งานครูนี้เป็นงานบริการนะ” (ครูสาม, สัมภาษณ์, 2565, 5 กรกฎาคม) เมื่อประกอบกับการที่ครูกลุ่มนี้มักมีแนวคิดเชิงวิพากษ์และไม่เชื่อในค่านิยม 12 ประการ จึงทำให้ครูกลุ่มนี้มักถ่ายทอด “วิธีคิด” แบบตั้งคำถามให้แก่กันเรียนในชั้นเรียนของตน ขณะเดียวกันก็พยายามเลี่ยงให้การสอนค่านิยม 12 ประการเป็นไปในลักษณะของการตั้งคำถามด้วย ยกตัวอย่างบทสัมภาษณ์ของครูผู้สอนรายหนึ่งที่ว่า “ผมก็จะบิเด้นื่อหาว่า ใครก็ได้ในสังคมที่คุณรู้สึกว่าเป็นไอ้ดอลให้คุณหรือทำให้คุณรู้สึกว่าคุณอยากใช้ชีวิตต่อไป มาปรับใช้ แต่ว่าส่วนใหญ่วิชานี้มันเป็นวิชาที่เราจะเก็บโดยการใช้นั้นงานจะไม่มีการสอน ไม่มีการสอน เอาตรงๆ เลยนะ ไม่วัด คือวิชานี้บังคับให้เราต้องทำ...แล้วเราก็ส่ง เรามีการทำตัวชี้วัดแล้วเราก็ส่งไป แต่เราแค่ไม่ใช้ ให้รู้แค่นั้นมี” (ครูนิค, สัมภาษณ์, 2565, 30 มิถุนายน) ขณะที่ครูผู้สอนอีกรายเล่าถึงแนวทางการถ่ายทอดค่านิยม 12 ประการโดยสอนให้นักเรียนคิดวิเคราะห์แต่ไม่กระทบกับตัวชี้วัดว่า “บางโรงเรียนก็จัดเป็นอีกรายวิชาหนึ่งเพิ่มเติมขึ้นมาให้ทุกชั้นไปเรียน ก็อาจจะมีการวัดประเมินผลมีเกรดมีอะไรในทรานสคริปต์...แต่ว่าบางโรงเรียนก็ไม่มี หมายถึงไม่ได้มีเป็นรายวิชาแต่ว่าบอกไปว่าสอนแล้วนะ ผ่านวิชาลูกเสือ เป็นการบูรณาการแล้วก็มีมีการวัดประเมิน...ก็คือแค่ให้มันมีตามนโยบาย” (ครูนิค, สัมภาษณ์, 2565, 30 มิถุนายน)

สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่าแม้ในกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองจะตีกรอบปฏิบัติไว้อย่างชัดเจนแต่ในทางปฏิบัติการรับรู้เนื้อหา รวมไปถึงความสามารถของครูผู้สอนที่แตกต่างกันออกไปนั้นก็ทำให้เนื้อหาและการกล่อมเกลาทางการเมืองที่กำหนดไว้ไม่ได้มีความเป็นเนื้อเดียวกัน ซึ่งเป็นอีกหนึ่งข้อจำกัดในกระบวนการกล่อมเกลาทางการเมืองของรัฐบาลไทยสู่ผู้เรียน

ประการที่ 3 ประเมินเหตุการณ์แทรกซ้อนต่ำไป :
สืบเนื่องจากรัฐไทยให้ความสำคัญกับโครงสร้าง

เหนือปัจเจกบุคคลอย่างมาก จึงทำให้ละเลยต่อปัจจัยแวดล้อมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปทุกขณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ต ซึ่งกำลังเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้สภาพแวดล้อมในการเข้าถึงข้อมูลและการผลิตชุดข้อมูลในชีวิตประจำวันของผู้คนในสังคมแตกต่างออกไปจากเดิมที่รัฐและสื่อมวลชนคือผู้ผูกขาดการผลิตชุดข้อมูลอยู่เพียงไม่กี่ราย กลายเป็นภาคประชาชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการผลิตและส่งต่อชุดข้อมูลไปยังภาคส่วนต่างๆ ได้ ส่งผลให้ชุดข้อมูลมีความแตกต่างหลากหลายมากขึ้น การกล่อมเกลาทางการเมืองของรัฐจึงมีข้อจำกัดในเรื่องความสามารถในการควบคุมชุดข้อมูลและความเห็นต่าง เพราะผู้คนสามารถเข้าถึงชุดคำอธิบายและบทวิเคราะห์ที่ต่างกันออกไปมากมายภายใต้เหตุการณ์เดียวกัน ทำให้โอกาสในการเรียนรู้คุณค่าทางการเมืองที่แตกต่างออกไปจากการกล่อมเกลารัฐเกิดได้มากขึ้น การพัฒนาของอินเทอร์เน็ต ทำให้โลกโซเชียลมีเดียกลายเป็นเวทีเสวนาขนาดใหญ่ที่ผู้คนสามารถแชร์เรื่องราวความเห็นของตนได้โดยเสรี และสามารถค้นหาข้อมูลที่ตนสนใจ รวมไปถึงผู้คนที่มีความเห็นทิศทางเดียวกันกับตนได้ในระยะเวลาอันรวดเร็วข้ามผ่านเวลาและสถานที่ ทำให้ผู้คนสามารถรวมตัวกันได้อย่างรวดเร็วและง่ายดายผ่านอินเทอร์เน็ต (McNair, 2011, pp. 1-67) Hong, Y. & Lin, T. (2017, pp. 50-70) ซึ่งให้เห็นว่าสื่อมีความสำคัญต่อการขัดเกลารวมทั้งการเมือง โดยมักจะสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกันกับครอบครัวและเพื่อนร่วมงาน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของบทความนี้ที่พบว่านักเรียนที่ออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองส่วนใหญ่เป็นผลมาจากการเข้าถึงชุดข้อมูลที่แตกต่างออกไปจากการกล่อมเกลารัฐผ่านโซเชียลมีเดีย โดยบางรายได้รับข้อมูลที่แตกต่างผ่านระบบเสิร์ชเอนจินอย่าง กูเกิล (Google) จากการทำรายงาน ขณะที่บางคนได้รับข้อมูลจากการแชร์ของญาติ กลุ่มเพื่อนๆ และเพจที่ตนติดตาม

ประการที่ 4 เนื้อหาที่จำกัดและไม่ปรับตัว: นับเป็นอีกเงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้กระบวนการกล่อมเกลாதองการเมืองของรัฐไทยมีข้อจำกัด เนื่องจากกระบวนการกล่อมเกลาทองการเมืองของรัฐที่มุ่งเน้นไปที่การสร้างพลเมืองดีมีศีลธรรมรู้หน้าที่และความรับผิดชอบโดยไม่มีคำอธิบายใดนอกเหนือไปจากคำอธิบายที่ว่าวัฒนธรรมตะวันตก (ซึ่งเป็นจุดตั้งต้นของประชาธิปไตย) มีลักษณะบริโภคนิยมล่อแหลมและขัดแย้งกับค่านิยมและประเพณีที่ดั้งเดิมของไทย (ยุรารัตน์ พันธุ์ยุรา และคณะ, 2558, น. 117; ธวัช ทนโตภาส และคณะ, 2558, น. 77) ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของอุดมการณ์ทางการเมืองที่ซับซ้อนไปยังเรื่องของสิทธิเสรีภาพและการแสดงออกทางการเมืองอยู่ทุกขณะและกำลังถูกเร่งด้วยเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ต จึงไม่สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทำให้ไม่น่าฟังมากพอที่จะให้เชื่อและปฏิบัติตาม เพราะปัจจุบันผู้เรียนสามารถเข้าถึงวัฒนธรรมต่างชาติได้ทุกวันผ่านการท่องอินเทอร์เน็ต การนำเสนอเนื้อหาในลักษณะชาตินิยมเข้มข้น จนแทบไม่มีพื้นที่ให้กับคำอธิบายที่ทันตามกระแสโลก เช่นว่า “คนไทยส่วนใหญ่ยึดมั่นในหลักจริยธรรมและศีลธรรมในการดำเนินชีวิต เช่น มีความกตัญญูต่อบิดาแม่ครูอาจารย์ และผู้มีพระคุณ การเคารพในระบอบอาวุโส การมีมารยาททั้งทางกิริยาและวาจาการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมดังกล่าวนี้ทำให้สังคมไทยได้รับการยกย่องชมเชยจากนานาประเทศ...” (ยุรารัตน์ พันธุ์ยุรา และคณะ, 2558, น. 103-104) จึงเปรียบเสมือนเนื้อหาในแบบเรียนกำลังย่ำอยู่กับที่ ซึ่งไม่ต่างจากการถอยหลังลงไปทุกวัน

เมื่อเนื้อหาที่สอนไม่เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลง ความสงสัย และความรู้สึกไม่พอใจจึงเกิดขึ้น ยกตัวอย่างบทสัมภาษณ์ของนักเรียนรายหนึ่งที่กล่าวถึงความรู้สึกต่อเรื่องทรงผมและเครื่องแต่งกายซึ่งไม่มีคำอธิบายอะไรที่น่าฟังไปกว่าเรื่องของระเบียบวินัยว่า “หนูรู้สึกว่าการทรงผมมันจะเป็นยังไงก็ได้ มันไม่ได้สำคัญกับเรื่องของ

การศึกษาเท่าไร... มันก็ไม่เกี่ยวอะไรกับการเรียน เพราะตอนที่เรายู่โรงเรียนเราก็เป็นนักเรียน แต่พอหมดเวลาเรียนแล้วก็ต้องออกไปภายนอกโรงเรียนเหมือนกัน และภายนอกโรงเรียนแล้วก็ทำสีผมได้ แล้วทำไมเราถึงทำเข้าโรงเรียนไม่ได้” (มะปราง, สัมภาษณ์, 2564, 11 กรกฎาคม) ขณะที่ นักเรียนอีกรายระบุถึงข้อสงสัยต่อการเรียนประชาธิปไตยว่า “ทำไมครูถึงต้องห้ามไม่ให้เราพูด หรือว่าหักคะแนน ทำไมเราถึงไม่สามารถวิจารณ์” (เม, สัมภาษณ์, 2564, 10 กรกฎาคม) ด้านนักเรียนอีกรายกล่าวในทำนองเดียวกันว่า “ผมสงสัยมาตั้งแต่เด็กแล้วว่าทำไมตอนเรียนระบอบการปกครอง... คนในห้องแม้แต่อาจารย์ก็จะ ‘จู้จี้’ ผมก็สงสัยว่าทำไมเราพูดไม่ได้ หรือมันอาจจะเป็นมุกของเขา แต่ว่าที่คณะรัฐศาสตร์เราไม่เคยมีการ ‘จู้จี้’ กันเลย เราคุยกันจริงๆ แต่พอมาอยู่ในห้องเรียนมันเป็นมุกหรือว่าเขาไม่กล้าพูด นี่คือสิ่งที่ห้องเรียนไม่มี แต่สมัยชาลิ่งหัดดำมี” (คิวพี, สัมภาษณ์, 2564, 28 กรกฎาคม)

เนื้อหาที่จำกัดและไม่ปรับตัวของแบบเรียนและหลักสูตรการศึกษาไทยจึงกำลังกลายเป็นชนวนเหตุที่กัตร้อนตัวเอง และชวนให้ตั้งคำถามว่าแบบเรียนมีความจริงใจในการถ่ายทอดความรู้เรื่องประชาธิปไตยเพียงใด เมื่อประกอบกับการรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงของรัฐไทย ที่มักจะตอบโต้โดยการไม่ตอบสนองต่อคำถามและปล่อยให้เรื่องเงียบไป พร้อมๆ กับซับซ้อนนโยบายชาตินิยมแบบเข้มข้นซ้ำลงไปอีกผ่านการกำหนดรายวิชาเพิ่มเติมหน้าที่พลเมือง จึงยิ่งส่งผลให้ประเด็นคำถามที่เกิดขึ้นยังคงค้างคาอยู่ในใจของผู้คน เมื่อวันเวลาผ่านไปคำถามเหล่านั้นก็ยิ่งสะสมกลายเป็นตะกอนทางความคิดที่พร้อมจะปะทุขึ้นมาเมื่อโอกาสเหมาะสม

ทั้งนี้เพราะ แม้การกล่อมเกลาทองการเมืองในแง่หนึ่งอาจมองได้ว่าเป็นการใช้อำนาจทางด้านวัฒนธรรมในการกำหนดความคิดและพฤติกรรมของผู้คนให้เป็นไปใน

ทิศทางเดียวกันเพื่อความสะดวกสบายและเพื่อประโยชน์ในการปกครองโดยไม่ใช้กำลังบังคับ (Steven L., 1974, pp. 108-151) แต่ถึงอย่างนั้นก็ไม่มีอำนาจใดที่ปราศจากการต่อต้าน (Faubion, 1994, pp. 326-348; Ernesto & Chantal, 2001, pp. 1-193; วัชรพล พุทธิรักษา, 2541, น. 12-15) ซึ่งนั่นรวมไปถึงกรณีของนักเรียนที่แม้จะถูกตีกรอบให้เชื่อและปฏิบัติตาม แต่ในฐานะปัจเจกบุคคลที่สามารถคิดอิสระได้ ย่อมเกิดโอกาสที่นักเรียนจะคิดเห็นแตกต่างออกไปและมีพฤติกรรมท้าทายได้ในหลายลักษณะ เช่น ตั้งข้อสงสัย ไม่เชื่อ ไม่รับฟัง ท้าทายกระทั่งปฏิเสธการกล่อมเกลாதิศาสตร์ทางการเมืองนั้นเมื่อโอกาสเหมาะสม

การเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยภายใต้การกล่อมเกลาค่านิยมประชาธิปไตยแบบจำกัด

แม้ผลการศึกษาจะชี้ให้เห็นว่าการกล่อมเกลาทิศาสตร์ทางการเมืองนั้นมีข้อจำกัดอันอาจเป็นเหตุให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยที่แตกต่างออกไปจากที่รัฐไทยกล่อมเกลามาได้ แต่ถึงอย่างนั้น ผลการศึกษาก็พบว่าการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยของผู้เรียนนั้นเป็นกระบวนการที่ซับซ้อน ไม่อาจจะบ่งชี้ได้ทันทีว่าเป็นผลจากตัวแปรใดที่แน่ชัด ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าตัวแปรอย่างชุดความรู้ ค่านิยม ครอบครัวยุทธศาสตร์ สื่ออินเทอร์เน็ต ต่างก็ไม่ใช่ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยของนักเรียนโดยตรง ดังปรากฏว่านักเรียนจำนวนไม่น้อยที่มีครอบครัวยุทธศาสตร์เป็นสื่อและพ่อแม่พยายามที่จะถ่ายทอดความคิดความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพให้แก่ลูกในรูปแบบต่างๆ เช่น ส่งเสริมบทความของนักวิชาการที่สนับสนุนการเคลื่อนไหวทางการเมืองให้นักเรียนทางเฟซบุ๊ก เพื่อให้นักเรียนได้อ่านทำความเข้าใจประเด็นทางการเมืองของไทยให้มากขึ้น แต่นักเรียนก็ไม่ได้สนใจสิ่งดังกล่าวจนกระทั่งเกิดการเคลื่อนไหวของกลุ่มเยาวชนปลดแอกและกลุ่มนักเรียนแล้ว จึงทำให้ต้องไปค้นหาลิงก์ดังกล่าว

กลับมาอ่านอีกครั้ง เป็นต้น

กรณีของครูผู้สอนก็ประสบกับเหตุการณ์ในลักษณะเดียวกัน กล่าวคือ แม้จะมีความพยายามเผยแพร่ความคิดเรื่องการเคลื่อนไหวทางการเมืองให้นักเรียน เช่น ผ่านการเล่าประวัติศาสตร์เดือนตุลาคม ทว่าก็ไม่ได้ทำให้นักเรียนสนใจมากนักเมื่อเปรียบเทียบกับความสนใจของนักเรียนที่เพิ่มมากขึ้นในช่วงปี 2563 ภายหลังจากมีการเคลื่อนไหวของกลุ่มเยาวชนปลดแอกและนักเรียนแล้ว ครูผู้สอนรายหนึ่งกล่าวว่า “ถ้าเทียบกับเด็กช่วงที่ยังไม่มีการเคลื่อนไหว การพูดประเด็นเหล่านี้ น้อย แต่ถ้ามองผิวเผินก็เปลี่ยนจริงๆ เด็กพูดประเด็นที่ลุ่มลึกและจำนวนที่พูดก็มากขึ้น ...” (ครูสอง, สัมภาษณ์, 2565, 4 กรกฎาคม) ด้านครูผู้สอนอีกรายหนึ่งกล่าวว่า “เด็กเริ่มสนใจมากขึ้นคือเขาจะเริ่มสนใจว่า...บทเรียนนี้มันเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตเขา...มันก็เริ่มมีการตั้งคำถามออกมา” (ครูบ, สัมภาษณ์, 2565, 10 มิถุนายน)

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยนั้นเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ต้องเกิดขึ้นจากตัวเอง (self-learning) เพราะต่อให้มีคนมาบอกว่าการเมืองไม่ใช่อะไรและนักเรียนควรออกมาเรียกร้องอะไร เพื่ออะไร เพราะอะไร แต่หากนักเรียนไม่เห็นความสำคัญ ไม่มีความสนใจและไม่ได้เข้าไปศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเองเสียแล้ว การเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยก็ย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ ในแง่นี้กระบวนการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยจึงเป็นเรื่องที่สลับซับซ้อน โดยผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยของนักเรียนสามารถแบ่งออกได้เป็น 5 ช่วงประกอบด้วย 1) ช่วงสนใจ 2) ช่วงเรียนรู้ 3) ช่วงตื่นรู้ 4) ช่วงแสดงออก และ 5) ช่วงตกผลึก

จากการสัมภาษณ์พบว่า “ความสนใจ” คือจุดตั้งต้นสำคัญที่จะนำไปสู่การแสวงหาข้อมูลและนำไปสู่การเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยด้วยตัวของนักเรียนเองในเวลาต่อมา โดยสิ่งที่ทำให้เกิดความสนใจทางการเมืองของ

นักเรียนแต่ละรายก็แตกต่างกันออกไป จากผลการศึกษาพบว่า การกล่อมเกลாதองการเมืองของรัฐสามารถสร้างความรู้สึกสนใจให้แก่ผู้เรียนในการเข้าไปศึกษาเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยได้น้อยกว่าการกล่อมเกลามาผ่านเครือข่ายปฏิบัติการนอกระบบการศึกษาโดยครอบครัว เพื่อน สื่อและสถานการณ์การเคลื่อนไหวทางการเมืองที่เกิดขึ้น สำหรับนักเรียนแล้วเหตุการณ์เคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มเยาวชนปลดแอกและกลุ่มนักเรียนเลวในช่วงปี 2563 คือสิ่งที่กระตุ้นให้พวกเขาเกิดความรู้สึกสนใจและต้องการศึกษาคุณค่าประชาธิปไตยเพิ่มเติมด้วยตนเอง ยกตัวอย่างเช่น นักเรียนรายหนึ่งกล่าวว่า “เหมือนคนในสังคมขาดการรับรู้เรื่องสิทธิไปแล้วคิดว่าทำอะไรได้บ้าง ทำอะไรไม่ได้บ้าง แต่พอมีมือขึ้นมา มันก็ทำให้เราได้คิดว่าการไปมีอภิสิทธิ์เป็นอีกเสรีภาพหนึ่งที่เราทำได้อะคะ” (พก, สัมภาษณ์, 2565, 5 กุมภาพันธ์) ขณะที่ นักเรียนอีกรายกล่าวว่า “กลุ่มเยาวชนปลดแอกเป็นอีกแรงบันดาลใจหนึ่งที่ทำให้เราออกมาแอคชั่น เพราะเห็นว่าแกนนำเริ่มมีคนออกมาแล้วและประชาชนหลายคนออกมาและเรารู้สึกว่าถ้ามีเพื่อนออกมาตั้งเยอะตั้งแยะเราก็เลยอยากออกมาด้วย” (กาฟ, สัมภาษณ์, 2564, 15 กรกฎาคม)

จากบทสัมภาษณ์จะเห็นได้ว่าการเคลื่อนไหวของกลุ่มเยาวชนปลดแอกและกลุ่มนักเรียนเลว นั้นมีความสำคัญต่อการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยของนักเรียน ในแง่ปัจจัยชักนำให้นักเรียนส่วนใหญ่สนใจตั้งคำถามและศึกษาคุณค่าประชาธิปไตยด้วยตนเองในเวลาต่อมา เพราะปฏิเสธไม่ได้ว่าข้อมูลเรื่องสิทธิเสรีภาพเหนือเนื้อตัวร่างกายในประเด็นเรื่องทรมานเครื่องแบบนักเรียนและกฎระเบียบของโรงเรียนนั้นได้รับการวิพากษ์วิจารณ์มาก่อนหน้าที่จะมีการเคลื่อนไหวมาแล้วระยะหนึ่ง รวมไปถึงการวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาลและรัฐประหารก็ไม่ใช่ประเด็นใหม่แล้วแต่ได้รับการกล่าวถึงมาแล้วทั้งผ่านหนังสือ บทความ สื่อบุคคล รวมไปถึงสื่อออนไลน์ (เนติวิทย์

โชติภัทร์ไพศาล, สัมภาษณ์, 2565, 11 กุมภาพันธ์) ทว่าบรรดาข้อมูลเหล่านั้นกลับเข้าไปไม่ถึงกลุ่มเป้าหมายและไม่ได้รับความสนใจเข้าถึงโดยกลุ่มเป้าหมายอย่างนักเรียนจนนำไปสู่การศึกษาเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยในเวลาต่อมา ความสนใจจึงเป็นปัจจัยสำคัญอย่างแรกที่ต้องเกิดขึ้นก่อนนำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ขั้นต่อไป

เมื่อนักเรียนเริ่มสนใจก็จะนำไปสู่ความต้องการค้นหาคำตอบซึ่งเรียกว่าช่วง “เรียนรู้” โดยในช่วงนี้นักเรียนจะได้มีโอกาสเข้าไปสัมผัสกับชุดคำอธิบายใหม่ๆ ซึ่งข้อมูลบางเรื่องก็แตกต่างไปจากคำอธิบายที่นักเรียนคุ้นชินหรือได้เรียนรู้มาก่อน ทำให้นักเรียนเริ่มเกิดการเรียนรู้ว่าภายใต้เหตุการณ์หรือประเด็นเดียวกันก็มีชุดคำอธิบายที่แตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับจุดเน้นและมุมมอง ในช่วงนี้นักเรียนจะเริ่มเชื่อมโยงประสบการณ์ที่ผ่านมาของตนเองเข้ากับชุดคำอธิบายใหม่ที่พบในกรณีที่ชุดคำอธิบายนั้นเปิดโอกาสให้นักเรียนเข้าไปเป็นหนึ่งในตัวแสดงที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับเหตุการณ์ภายใต้หลักประชาธิปไตย การเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยของนักเรียนในเรื่องสิทธิเสรีภาพและการแสดงออกทางการเมืองจะเริ่มเกิดขึ้นได้ในขั้นนี้

กระบวนการเรียนรู้ในช่วงถัดมาคือช่วงของการ “ตื่นรู้” ซึ่งเป็นช่วงที่ผู้เรียนจะนำชุดคำอธิบายใหม่ที่ได้มีโอกาสสัมผัสในช่วงของการเรียนรู้มาเปรียบเทียบกับชุดคำอธิบายเดิมในเหตุการณ์เดียวกันบนฐานคิดเรื่องประโยชน์ที่ตนจะได้รับ ทำให้มองเห็นประเด็นทางการเมืองเชื่อมโยงกับสิทธิเสรีภาพของตนเองมากขึ้น อันนำไปสู่ความเข้าใจสังคมที่ไม่เหมือนเดิมอีกต่อไป ภายใต้กระบวนการนี้ผู้เรียนจะเกิดความตื่นรู้และตั้งข้อสงสัยต่อระบบที่เคยคุ้นชิน ซึ่งนับเป็นช่วงเวลาสำคัญที่จะนำนักเรียนไปสู่การเรียนรู้คุณค่าทางการเมืองที่แตกต่างออกไปจากที่ได้รับการกล่อมเกลามาโดยรัฐผ่านระบบการศึกษา ซึ่งจะนำไปสู่การเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยในช่วงต่อไปคือช่วงของการ “แสดงออก”

ตั้งแต่ละคน ก็จะมีการแสดงออกแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับ การประเมินต้นทุนที่ต้องจ่ายประโยชน์และโทษที่จะ ได้รับ

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการแสดงออกของนักเรียน ที่ตื่นรู้คุณค่าประชาธิปไตยไม่จำเป็นต้องนำไปสู่ การเคลื่อนไหวทางการเมืองเสมอไป แต่อาจเป็น การแสดงออกในรูปแบบอื่นๆ ได้มากมาย ง่ายที่สุดคือ การแซวครูผู้สอนในประเด็นทางสังคมการเมืองที่กำลังได้ รับความสนใจ การนำเรื่องการเมืองมาล้อกันในเชิงขำขัน การแสดงความเห็นต่อท้ายความเห็นทางการเมือง ที่ถูกใจ เรือโยไปจนถึงการตั้งกระทู้ทางการเมืองของตน บนโลกโซเชียลมีเดีย และการรวมกลุ่มนักเรียนเพื่อ ต่อรองเรียกร้องต่อกฎระเบียบปฏิบัติบางอย่างของ โรงเรียน เป็นต้น การแสดงออกทางการเมืองเหล่านี้ นับเป็นอีกช่วงเวลาสำคัญที่นักเรียนจะได้เรียนรู้คุณค่า ประชาธิปไตยจากเหตุการณ์จริง ซึ่งมีส่วนช่วย ให้ นักเรียนเกิดความเข้าใจสิทธิเสรีภาพมากขึ้น เป็นการ เรียนรู้อีกหนึ่งขั้นผ่านประสบการณ์ของผู้เรียนเอง ซึ่งจะ นำไปสู่การ “ตกผลึก” ทางความคิดที่จะส่งผลต่อ พฤติกรรมในเวลาต่อมา โดยในช่วงนี้นักเรียนจะได้เรียนรู้ ว่าสิ่งใดทำได้หรือทำไม่ได้ในความเป็นจริง อุดมการณ์ มีข้อจำกัดในทางปฏิบัติอย่างไร ซึ่งจะนำไปสู่การตัดสินใจ อีกครั้งว่าพวกเขาจะมีการแสดงออกทางการเมือง อย่างไรต่อไป

ข้างต้นเป็นวงจรการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยของ นักเรียน จะเห็นได้ว่าช่วงเวลาสำคัญที่สุดที่จะนำไปสู่ การเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยก็คือช่วงสนใจ ซึ่งปฏิเสธ ไม่ได้ว่าการเกิดขึ้นของม็อบเยาวชนปลดแอกและม็อบ ของกลุ่มนักเรียนเลวนั้นนำความสนใจมาสู่ผู้เรียน ให้เข้าไปศึกษาและทำความเข้าใจคุณค่าประชาธิปไตย ด้วยตนเองในเวลาต่อมาผ่านสื่อที่อยู่บนกระบวน การศึกษา แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้เช่นกันว่ายังมีนักเรียน อีกไม่น้อยที่ไม่ได้ออกมาเคลื่อนไหวทางการเมือง แม้จะมี

ม็อบนักเรียนออกมา ดังนั้นโดยตัวม็อบเองจึงเป็นเพียง ตัวจุดประกายให้สนใจเท่านั้น ส่วนการที่นักเรียนจะเกิด ความรู้สึกสนใจอยากเรียนรู้ต่อและจะออกมาเคลื่อนไหว ทางการเมืองหรือไม่ขึ้น ขึ้นอยู่กับกระบวนการขบคิด ภายในของนักเรียนผู้นั้นประกอบกัน แต่กระบวนการ ขบคิดภายในก็จะเกิดขึ้นไม่ได้เช่นกันหากนักเรียนไม่มี โอกาสพบชุดคำอธิบายใหม่ (ซึ่งแน่นอนว่าส่วนหนึ่งเกิด จากม็อบ) ในทางกลับกันหากไม่มีเหตุให้สนใจแม้จะมี ข้อมูลชุดใหม่นักเรียนก็ไม่สนใจเข้าถึงข้อมูลนั้นเช่นกัน กระบวนการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยจึงซับซ้อน เกินกว่าจะลดทอนคำอธิบายลงมาที่การปลุกปั่นได้

ความซับซ้อนของการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตย ส่วนหนึ่งอยู่ที่ช่วงของความสนใจว่าจะคลี่คลายตัวลงไป ในลักษณะใด เพราะผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าไม่เสมอไป ที่เมื่อนักเรียนได้รับชุดข้อมูลใหม่จะเกิดความรู้สึกสนใจ และต้องการเข้าไปศึกษาคุณค่าประชาธิปไตยด้วยตัวเอง ในเวลาต่อมา หากนักเรียนไม่เห็นคุณค่าของข้อมูล ชุดใหม่ และประเมินว่าพวกเขาเลือกจะเชื่อข้อมูลชุดเก่า มากกว่า ดังจะเห็นได้ว่า ยังมีนักเรียนอีกจำนวนมาก ที่ไม่ได้เกิดความรู้สึกสนใจหรือตื่นตัวอยากเรียนรู้ทาง การเมืองและออกมาเรียกร้องเพื่อปกป้องสิทธิเสรีภาพ ของตน สิ่งนี้เป็นเครื่องยืนยันให้เห็นว่าการเรียนรู้คุณค่า ประชาธิปไตยนั้นไม่ใช่เรื่องง่าย แม้กระแสการชุมนุม ทางการเมืองจะมีส่วนทำให้นักเรียนสามารถตื่นรู้ทาง การเมืองในเรื่องสิทธิเสรีภาพของตนขึ้นมา กระแสและ ชุดข้อมูลที่แตกต่างจึงไม่ใช่เพียงเงื่อนไขเดียวที่จะเข้ามา กระตุ้นและนำไปสู่ความรู้สึกสนใจและนำไปสู่การเรียนรู้ ทางการเมืองของนักเรียน ยังต้องประกอบกับความคิด ของนักเรียนเองด้วยว่าคิดหรือประเมินข้อมูลชุดใหม่ อย่างไร คิดว่าประเด็นที่มีการกล่าวถึงโดยม็อบ เพื่อน หรือครู เป็น “ปัญหา” หรือไม่ เพราะหากเขาไม่คิดว่า นั้นเป็นปัญหาและไม่เห็นความผิดปกติอะไร ความรู้สึก สนใจย่อมไม่เกิดขึ้น แต่ถึงแม้จะเห็นด้วยว่าเป็นปัญหา ก็ต้องมาดูว่านักเรียนรายนั้นยังยอมรับผลกระทบจาก

เหตุการณ์ดังกล่าวได้หรือไม่ เพราะถ้ายังยอมรับได้ แม้จะมีข้อมูลใหม่ก็อาจไม่นำไปสู่ความรู้สึกสนใจและเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยอย่างจริงจัง ซึ่งการประเมินเรื่องการยอมรับผลกระทบนี้ก็มี ความซับซ้อนอีกเช่นกัน ขึ้นอยู่กับการประเมินต้นทุนประโยชน์และโทษที่จะได้รับ เช่น มีผู้ออกมาเคลื่อนไหวหรือไม่ มีโอกาสชนะหรือไม่ ครอบครัวและสังคมเห็นอย่างไรและอนาคตจะเจออะไรหากออกมาเคลื่อนไหว เป็นต้น

จากข้างต้นจะเห็นได้ว่าการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยนั้นไม่ได้มีลักษณะเป็นพัฒนาการที่มีการสะสมหรือเพิ่มพูนมากขึ้นตามระดับการศึกษาและช่วงอายุที่เพิ่มมากขึ้น แต่เป็นการเรียนรู้แบบรู้แจ้งฉับพลัน (enlightenment) อันเกิดจาก **“จุดแตกหักทางความคิด”** เมื่อมีชุดข้อมูลที่แตกต่างกระแทกเข้ามาพร้อมๆ กับที่ตัวปัจเจกบุคคลเองก็มีการขบคิดตั้งคำถามต่อตัวโครงสร้างระเบียบปฏิบัติต่างๆ ที่โอบล้อมตนอยู่ กระทั่งนำไปสู่การเรียนรู้ทั้ง 5 ช่วงในเวลาต่อมา จากการศึกษานักเรียนส่วนใหญ่ระบุว่าแรงกระแทกสำคัญที่สุดที่ส่งผลให้พวกเขาเกิดการรู้แจ้งแบบฉับพลัน ก็คือการเกิดขึ้นของม็อบเยาวชนปลดแอกและการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนเลวที่นำพวกเขาให้รู้สึกสนใจศึกษาคุณค่าประชาธิปไตยในเวลาต่อมา จึงกล่าวได้ว่าการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยของนักเรียนนั้นเป็นผลจากความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างและตัวปัจเจกบุคคล ไม่ใช่ผลจากการกระทำของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่ามีเงื่อนไขอย่างน้อย 3 ประการ ที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเพื่อนำไปสู่จุดตั้งต้นในการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตย 5 ช่วง ประกอบด้วย 1) การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างภายนอก 2) การตื่นรู้ทางความคิดภายใน และ 3) การมีชุดคำอธิบายที่เชื่อมต่อการปรากฏการณ์ภายนอกเข้ากับ ความเข้าใจของปัจเจกบุคคลในลักษณะที่เป็นผลประโยชน์จับต้องได้ สำหรับโครงสร้างภายนอก

ที่เปลี่ยนแปลงไปในนี้มีสองส่วนใหญ่ๆ ประกอบกัน คือ โครงสร้างการกล่อมเกลาทางการเมืองของรัฐที่เต็มไปด้วยข้อจำกัดและกำลังกีดกันตัวเอง กับโครงสร้างการพัฒนาเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตที่ทำให้ผู้คนสามารถสื่อสารกันได้สะดวกรวดเร็ว สามารถค้นหาข้อมูลที่ต้องการรวมไปถึงผู้คนที่สนใจได้โดยง่าย การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภายนอกทั้งสองประการนี้ได้ส่งผลให้ชุดข้อมูลและอุดมการณ์ด้านแนวคิดรัฐสามารถกระจายตัวออกไปในวงกว้างมากขึ้น เมื่อประกอบกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มเยาวชนปลดแอกและกลุ่มนักเรียนเลวที่ช่วยกระตุ้นความสนใจให้นักเรียนเข้าไปหาข้อมูลเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยด้วยตนเอง จึงยิ่งส่งผลให้เกิดการสั่นคลอนของชุดคำอธิบายทางการเมืองที่เคยได้รับการกล่อมเกลาโดยรัฐมาก่อนหน้านานำไปสู่การตั้งคำถามอันเป็นจุดตั้งต้นของการเรียนรู้ที่จะนำไปสู่การตื่นรู้ทางความคิดภายในของปัจเจกบุคคล ซึ่งเป็นเงื่อนไขข้อที่สองที่จะนำไปสู่การเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยของผู้เรียนในเวลาต่อมา

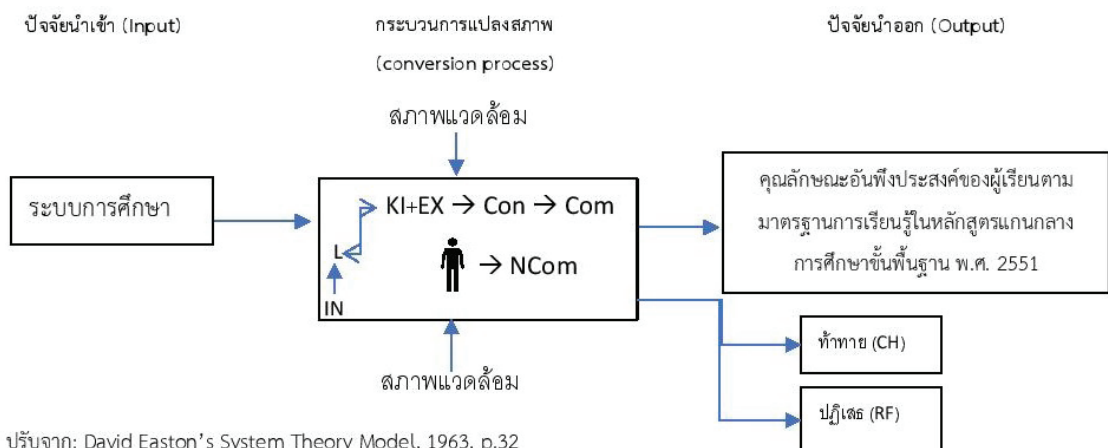
ดังที่กล่าวไปแล้วว่าตัวผู้เรียนคือเงื่อนไขอีกประการที่จะนำไปสู่การเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตย ทั้งนี้เพราะแม้จะมีโครงสร้างทางการเมืองที่โอบล้อมให้ชวนคิดและตั้งคำถาม แต่หากตัวปัจเจกบุคคลไม่ได้มองว่าเรื่องดังกล่าวเป็นปัญหาหรือคิดว่ายังสามารถยอมรับที่จะปฏิบัติตามข้อเสนอจากชุดคำอธิบายเดิมได้ ก็จะไม่สนใจเรียนรู้ทางการเมืองด้วยตนเอง ด้วยเหตุนี้ เงื่อนไขอีกประการที่จะต้องมาคู่กันก็คือ **“ชุดคำอธิบายใหม่”** ที่จะเชื่อมต่อการสร้างการเปลี่ยนแปลงภายนอกเข้ากับเหตุการณ์หรือประสบการณ์ของปัจเจกบุคคลเพื่อสร้างการเรียนรู้จากภายใน โดยสิ่งสำคัญที่ชุดคำอธิบายใหม่ต้องมีก็คือการเชื่อมโยงสิทธิประโยชน์ที่จับต้องได้เข้ากับประสบการณ์ที่ปัจเจกบุคคลส่วนใหญ่มีส่วนร่วม เพื่อนำไปสู่การตั้งคำถามเชิงโครงสร้าง ไม่เช่นนั้นต่อให้มีคำอธิบายปรากฏการณ์ใหม่ๆ แต่ก็อาจมีพลังไม่มากพอที่จะก่อให้เกิดความสนใจกระตือรือร้นเข้าไปศึกษาเรียนรู้ในนี้

ชุดคำอธิบายใหม่ที่มีพลังและผลักดันให้นักเรียนออกมาเคลื่อนไหวจำนวนมากก็คือ การนำชุดคำอธิบายเรื่องสิทธิเสรีภาพเหนือเนื้อตัวร่างกายมาอธิบายปรากฏการณ์ที่นักเรียนส่วนใหญ่รู้สึกไม่พอใจเป็นทุนเดิมอยู่แล้วอย่างเรื่องทรงผมและเครื่องแบบนักเรียน ซึ่งช่วยขยายประเด็นสิทธิเสรีภาพและความเท่าเทียมให้ใกล้ตัวนักเรียนมากขึ้น จำต้องได้มากขึ้นกว่าการอธิบายเรื่องความเท่าเทียมด้วยประเด็นเรื่องชนชั้นและแรงงานอย่างที่เคยเป็นมาในอดีต ดังนั้นแม้โดยตัวโครงสร้างจะไม่เปลี่ยนแต่หากชุดคำอธิบายเปลี่ยน ก็เท่ากับตัวโครงสร้างถูกรับรู้และถูกมองในแง่มุมใหม่ พลังของอำนาจเก่าจึงเบาบางลงไปในแง่หนึ่ง และจะเบาบางลงไปเรื่อยๆ หากยังไม่มีการปรับตัว

เพื่อช่วยในการทำความเข้าใจกระบวนการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตย ภายใต้การกล่อมเกลาคุณค่าประชาธิปไตยแบบจำกัดของประเทศไทย กระจ่าง นำมาสู่

ปรากฏการณ์แสดงออกทางการเมืองของนักเรียนจำนวนมากในปี 2563 บทความนี้จะจึงพัฒนาแบบจำลองคำอธิบายแนวคิดการกล่อมเกลาทางการเมืองขึ้นมาโดยหยิบยืมแบบจำลองทฤษฎีระบบ (system theory) ของเดวิด อีสตัน (Easton D., 1965, p. 32; 1957, pp. 383-400.) ที่พยายามแสดงให้เห็นกระบวนการทางการเมืองในภาพใหญ่ๆ ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยนำเข้า (input) กระบวนการแปลงสภาพ (process) และปัจจัยนำออก (output) มาปรับใช้ร่วมกับคำอธิบายเรื่องสังคมเครือข่าย (Network Society) ของ Manuel Castells (1998, pp. 1-255) เพื่อเผยให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างและปัจเจกบุคคลภายในระบบ ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างระบบย่อยๆ ภายในระบบการเมืองใหญ่ โดยผู้วิจัยเรียกแบบจำลองนี้ว่าแบบจำลองกระบวนการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยของเยาวชนคนรุ่นใหม่ภายใต้การกล่อมเกลาคุณค่าประชาธิปไตยที่จำกัด (ดังแผนภาพที่ 1)

แผนภาพที่ 1 แบบจำลองกระบวนการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยของเยาวชนคนรุ่นใหม่ ภายใต้การกล่อมเกลาคุณค่าประชาธิปไตยที่จำกัด

ปรับจาก: David Easton's System Theory Model, 1963, p.32

หมายเหตุ:

KI = ความรู้ (Knowledge) อุดมการณ์ (Ideology) Ex = ประสบการณ์ (experience) Con = การใคร่ครวญไตร่ตรอง (consider)

Com = ยอมทำตาม (compliance) NCom = ไม่ยอมทำตาม (noncompliance) CH= ท้าทาย (challenge) RF = ปฏิเสธ (refuse)

IN = ความรู้สึกสนใจ (interesting) L = การเรียนรู้ (learning)

จากแผนภาพ ผู้เขียนตั้งต้นการทำความเข้าใจ การเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยของผู้เรียนจากปัจจัยนำเข้าซึ่งในที่นี้ก็คือ ระบบการศึกษา ไปสู่กระบวนการแปลงสภาพข้อมูล ซึ่งในที่นี้ก็คือปฏิสัมพันธ์ระหว่าง โครงสร้างภายนอก กระบวนการขบคิดของปัจเจกต่อ ชุดคำอธิบายต่างๆ ก่อนแปลงไปสู่ปัจจัยนำออก ซึ่งในที่นี้ ก็คือคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนตามมาตรฐาน การเรียนรู้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ทั้ง 8 ประการ ซึ่งประกอบด้วย 1) รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ 2) ซื่อสัตย์สุจริต 3) มีวินัย 4) ใฝ่เรียนรู้ 5) อยู่อย่างพอเพียง 6) มุ่งมั่นในการทำงาน 7) รักความเป็นไทย และ 8) มีจิตสาธารณะ

โดยเพื่อให้เกิดความเข้าใจความซับซ้อนของ กระบวนการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยของนักเรียน ผู้เขียนจึงพยายามคลี่ให้เห็นปฏิสัมพันธ์ของตัวแปร ภายในกระบวนการแปลงสภาพด้วย โดยเชื่อมโยง ระหว่างสภาพแวดล้อมภายนอกที่เปลี่ยนแปลงไป เข้ากับ กระบวนการขบคิดสาระตะภายในของปัจเจกบุคคล โดยในกระบวนการขบคิดนั้นผู้เขียนได้เผยให้เห็น ความซับซ้อนและการวกกลับไปมาของกระบวนการ ขบคิดด้วยสัญลักษณ์ต่างๆ เริ่มตั้งแต่ความรู้สึกสนใจ (interest) ซึ่งในที่นี้แทนด้วย IN อันอาจเป็นผลมาจาก กระบวนการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภายนอก โดย IN จะเป็นจุดตั้งต้นของการเรียนรู้ (learning) ในที่นี้ แทนด้วย L ซึ่งจะกระแทกไปสู่ความรู้อุดมการณ์ (knowledge & ideology) ซึ่งในที่นี้แทนด้วย KI และประสบการณ์ (experience) ของผู้เรียนทั้ง ประสบการณ์เก่าที่ได้จากระบบการศึกษาและ ประสบการณ์ใหม่ที่ได้จากการศึกษาด้วยตนเอง ซึ่งแทนด้วย E จากนั้นจึงนำไปสู่การใคร่ครวญไตร่ตรอง (consider) ซึ่งในที่นี้แทนด้วย Con ซึ่งผลที่เกิดอาจเป็น ได้อย่างน้อย 2 ทางคือยืนยันที่จะยังทำตาม (compliance) แนวทางเดิมซึ่งในที่นี้แทนด้วย Com หรือไม่ยอมทำตาม (noncompliance) แนวทางเดิม

อีกต่อไป ซึ่งในที่นี้แทนด้วย NCom ทั้งนี้ทั้งนั้น ขึ้นอยู่กับการประเมินต้นทุนประโยชน์และโทษที่จะได้รับของ แต่ละปัจเจกบุคคล ซึ่งจะส่งผลต่อปัจจัยนำออกให้เป็นไป ได้อย่างน้อยใน 3 ลักษณะคือ มีพฤติกรรมที่สอดคล้อง กับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนตามมาตรฐาน การเรียนรู้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551 ทำทาย (challenge: CH) ในลักษณะที่ตั้ง คำถาม วิพากษ์วิจารณ์ หรือปฏิเสธชุดคุณค่าเหล่านั้น (refuse: RF) ซึ่งในกรณีนี้ก็คือการที่นักเรียนบางรายนั้น เลือกที่จะออกจากระบบการศึกษาไปเลย แทนที่จะเลือก ออกมาวิพากษ์วิจารณ์หลักสูตร เป็นต้น

ด้วยตัวแบบนี้ จะช่วยให้ผู้อ่านเห็นกระบวนการ ขบคิดก่อนออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักเรียน ในช่วงปี 2563 ได้อย่างเป็นระบบสอดคล้องกับความเป็น จริงมากขึ้น รวมไปถึงเห็นความเป็นไปได้ในการแสดง พฤติกรรมออกมาของผู้เรียนในหลายลักษณะ จากตัวแบบจะเห็นได้ว่ากระบวนการกล่อมเกลางาน การเมืองไม่ใช่ปฏิบัติการที่จะโน้มน้าวหรือกล่อมเกลาคือ ผู้เรียนมีทัศนคติและพฤติกรรมที่สอดคล้องกับระบบได้ เสมอไป เพราะการที่ผู้เรียนมีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับ หลักสูตรไม่ใช่สิ่งที่สะท้อนว่าผู้เรียนเห็นด้วยกับแนวคิด นั้นแต่อาจเป็นเพียงผลการประเมินของผู้เรียนที่เห็น ว่าการทำตามดีนั้นกว่าเพราะต้นทุนและโทษน้อยกว่า ไม่ปฏิบัติตามเท่านั้น ขณะเดียวกันความพยายามกล่อม เกลาให้คิดโดยกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับแนวทางการ กล่อมเกลารัฐ ก็ไม่อาจนำไปสู่การเรียนรู้คุณค่า ประชาธิปไตยของผู้เรียนโดยทันทีได้เช่นกัน หากผู้เรียน ไม่รู้สึกสนใจและไม่เข้าไปศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นเพียงแต่การสร้างสภาพแวดล้อมจูงใจให้รู้สึกสนใจ ศึกษาด้วยตนเองเท่านั้น ต่อเมื่อมีการเรียนรู้แล้ว ก็ไม่จำเป็นอีกเช่นกันที่ผู้เรียนจะต้องมีทัศนคติและ พฤติกรรมสอดคล้องกับชุดคำอธิบายใหม่และออกมา ทำทายหรือปฏิเสธกระบวนการกล่อมเกลารัฐ ทั้งหมด และก็ไม่ได้เสมอไปอีกเช่นกันที่ผู้เรียนซึ่งตื่นรู้กับ

ชุดข้อมูลใหม่จะกระตุกหรือรื้อรันทิศทางการเมืองอยู่เสมอ

ผลการศึกษาพบว่าการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยของนักเรียนที่ผ่านมา สามารถเกิดการคลี่คลายได้ใน 3 ลักษณะ ภายหลังจากนักเรียนเข้าสู่ช่วงทดลองฝึกทางความคิด คือ 1) นักเรียนยังเคลื่อนไหวทางการเมืองต่อเนื่อง สำหรับนักเรียนกลุ่มนี้ประสบการณ์จากการปฏิบัติตามอุดมการณ์ทางการเมืองไม่ว่าจะดีหรือร้ายไม่สามารถเปลี่ยนแปลงความเชื่อทางการเมืองอันเกิดขึ้นในช่วงต้นรู้ได้ จึงทำให้ยังคงมีการแสดงออกและเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างต่อเนื่องโดยไม่หวั่นแม้ว่าจะโดนคดีทางการเมือง 2) กลุ่มที่ถอยออกจากการเคลื่อนไหวทางการเมือง หมายถึง กลุ่มนักเรียนที่ถอยออกไปจากการเคลื่อนไหวทางการเมืองและเลือกที่จะกลับไปใช้ชีวิตภายใต้ระบบการเมืองแบบเดิม ภายหลังจากเกิดการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยผ่านการลงมือปฏิบัติที่ทำให้เรียนรู้ถึงข้อจำกัดและข้อท้าทายในการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิเสรีภาพและความเท่าเทียม ซึ่งนักเรียนส่วนใหญ่ที่เคลื่อนไหวทางการเมืองมักจะจบลงด้วยการคลี่คลายรูปแบบที่ 2 สุดท้าย กลุ่มที่ 3) เป็นกลุ่มที่ยกระดับการเรียนรู้ทางการเมืองยิ่งขึ้นมาอีกขั้น นักเรียนกลุ่มนี้คือกลุ่มที่สามารถมองเห็นจุดอ่อนจากการเคลื่อนไหวทางการเมืองของตน มองเห็นพลวัตของการเคลื่อนไหว ไม่ยึดติดกับอุดมการณ์ทางการเมืองของฝ่ายตน ไม่ได้มุ่งเอาชนะ แต่เรียนรู้ที่จะประนีประนอมกับโครงสร้างเดิมเพื่อสร้างสมดุลระหว่างการปกป้องสิทธิเสรีภาพกับการอยู่รอดในสังคมที่ยังมีข้อจำกัดเชิงโครงสร้างบางประการ ตัวอย่างการคลี่คลายในลักษณะที่ 3 นี้ก็คือนักเรียนที่เปลี่ยนรูปแบบการเคลื่อนไหวและการแสดงออกทางการเมืองไปในรูปแบบต่างๆ ได้ไม่จำเป็นจะต้องออกมาเคลื่อนไหวหรือแสดงออกในพื้นที่สาธารณะอย่างโจ่งแจ้งเสมอไป แต่อาจเป็นการเลือกเรียนในสายการเรียนนิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ เพื่อให้ตนเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยเหลือสังคม หรือเลือกที่จะทำงานกับพรรคการเมือง เป็นสมาชิกพรรคการเมือง

เลือกที่จะผลิตองค์ความรู้ผ่านโซเชียลมีเดียเพื่อปรับปรุงสังคมการเมือง เป็นต้น

บทสรุป

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยสามารถเกิดขึ้นได้แม้ภายใต้โครงสร้างทางการเมืองที่มีการกล่อมเกลาค่านิยมประชาธิปไตยแบบจำกัด ทั้งนี้เพราะการกล่อมเกลாதิศทางการเมืองนั้นมีข้อจำกัดในการปลูกฝังความคิดและพฤติกรรมทั้งในทางทฤษฎีและในทางปฏิบัติ และมักกลະเล่ยที่จะศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับโครงสร้างที่อาจนำไปสู่การปรับเปลี่ยนโครงสร้างบางประการได้ กรณีการกล่อมเกลาค่านิยมการเมืองของรัฐไทยเพื่อมุ่งสร้างพลเมืองตามแนวชาตินิยมนั้น ในทางปฏิบัติแม้นักเรียนจะมีพฤติกรรมสอดคล้องกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนตามมาตรฐานการเรียนรู้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ทั้ง 8 ประการ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่านักเรียนเห็นด้วยและไม่มีการตั้งคำถามต่อการกล่อมเกลาค่านิยมทางการเมืองผ่านระบบการศึกษาที่ผ่านมา เพียงแต่นักเรียนประเมินแล้วพบว่าต้นทุนในการเข้าปะทะกับโครงสร้างนั้นมากเกินไป ไม่เกิดประโยชน์ ทั้งยังมีบทลงโทษที่รุนแรงกระทบต่อการใช้ชีวิต การแสดงออกจึงไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับทัศนคติเสมอไป ซึ่งนั่นนำไปสู่ช่องว่างที่ปัจเจกบุคคลอาจเกิดการเรียนรู้คุณค่าทางการเมืองที่แตกต่างออกไปจากการกล่อมเกลาค่านิยมทางการเมืองที่เป็นอยู่ได้

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยของนักเรียนที่ออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองในปี 2563 เป็นผลมาจากการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างเงื่อนไขอย่างน้อย 3 ประการ คือ 1) การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างภายนอก 2) การตื่นรู้ทางความคิดภายใน และ 3) การมีชุดคำอธิบายที่เชื่อมต่อการปรากฏการณ์ภายนอกเข้ากับ ความเข้าใจของปัจเจกบุคคลในลักษณะที่เป็นผลประโยชน์จับต้องได้ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง

ภายนอกอย่างสำคัญนั้นมียู่ 2 ส่วนประกอบกันคือ การเสื่อมคลายลงของความสามารถในการกล่อมเกลาร่างกายของเมืองของรัฐไทย ที่ยังคงมุ่งเน้นส่งเสริมวัฒนธรรมไทยในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมและการเชื่อมพ้องเป็นหลัก ท่ามกลางกระแสโลกที่เปลี่ยนแปลงไปทุกขณะ ที่ส่งผลให้มีการรับวัฒนธรรมประชาธิปไตยทุนนิยมสิทธิเสรีภาพเข้ามาไม่ขาดสาย กระทั่ง คุณค่าทางการเมืองแบบเดิมไม่สามารถตอบโจทย์การใช้ชีวิตของผู้คนในสังคมปัจจุบันได้ ทำให้พลังในการถ่ายทอดเรื่องราวแบบอุดมคติของหมู่บ้านไทยไม่อาจกินใจผู้คนให้ยอมทำตามโดยยินดี ทั้งยังนำไปสู่ข้อสงสัยคับข้องใจที่ไม่มีคำตอบอันยอมรับได้ เมื่อประกอบกับการเกิดขึ้นของชุดคำอธิบายที่เข้ามาเชื่อมต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเข้ากับผลประโยชน์ของผู้คนตามหลักประชาธิปไตย โอกาสที่จะผู้เรียนจะรู้สึกสนใจและอยากเข้าไปศึกษาเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยด้วยตนเองจึงเกิดขึ้นได้แม้ภายใต้โครงสร้างการกล่อมเกลาร่างกายทางการเมืองที่จำกัด

อย่างไรก็ตาม กระบวนการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยก็เป็นกระบวนการที่ซับซ้อนและไม่อาจเกิดขึ้นได้ หากผู้เรียนไม่รู้สึกรู้สึกสนใจและทำการศึกษาค้นคว้าดังกล่าวด้วยตัวเองอย่างแท้จริง โดยกระบวนการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยมีลักษณะเป็นวงจร แบ่งออกเป็น 5 ช่วง ประกอบด้วย ช่วงสนใจ เรียนรู้ ตีความ รู้ แสดงออก และตกผลึก ซึ่งกระบวนการที่ยากที่สุดคือช่วงสนใจ เพราะหากปราศจากความรู้สึกสนใจแล้วการเข้าไปสัมผัสกับชุดข้อมูลและคำอธิบายใหม่ย่อมเกิดขึ้นไม่ได้เช่นกัน แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภายนอกและมีชุดคำอธิบายใหม่มากมายรออยู่ ที่พร้อมจะกล่อมเกลาร่างกายให้เห็นประเด็นใหม่ๆ ในมุมมองใหม่ๆ จึงไม่แปลกที่แม้แต่เดิมจะมีชุดคำอธิบายเกี่ยวกับปัญหาเชิงโครงสร้าง ปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำไม่เท่าเทียม การละเมิดสิทธิเสรีภาพปรากฏอยู่ก่อนมากมาย โดยเผยแพร่ผ่าน

ช่องทางต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นหนังสือผ่านการบอกเล่าของครอบครัวครูและเพื่อน รวมไปถึงเริ่มมีการเผยแพร่แนวคิดเหล่านั้นในโลกออนไลน์ แต่ก็มีนักเรียนเพียงส่วนน้อยที่เลือกจะเข้าถึงข้อมูลเหล่านั้น

หากมองในแง่การเกิดขึ้นของม็อบเยาวชนปลดแอก และกลุ่มนักเรียนเลวจึงมีบทบาทเพียงสร้างความรู้สึกรู้สึกสนใจและเปิดพื้นที่ให้แก่กลุ่มนักเรียนได้เข้าไปสัมผัสศึกษาชุดข้อมูลใหม่ๆ ด้วยตนเองเท่านั้น เพราะการตัดสินใจที่จะเชื่อชุดข้อมูลใหม่หรือชุดข้อมูลเดิมนั้นขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของตัวปัจเจกบุคคลเองภายหลังจากที่เขาได้ประเมินต้นทุนที่ต้องจ่ายประโยชน์และโทษที่จะได้รับการกระทำ จึงเป็นเรื่องปกติที่เมื่อภายหลังจากนักเรียนได้เข้าไปเรียนรู้และแสดงออกทางการเมืองแล้วท้ายที่สุดนักเรียนจะตกผลึกความคิดและพฤติกรรมในรูปแบบที่แตกต่างกัน โดยที่บางรายอาจยืนยันที่จะเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่ออุดมการณ์ประชาธิปไตยที่ตนได้เรียนรู้มาเช่นเดิม แต่บางรายก็ประเมินแล้วเลือกที่จะถอยกลับไปอยู่ภายใต้โครงสร้างและชุดคำอธิบายที่รัฐให้การรับรอง ขณะที่บางรายก็เลือกที่จะถอยกลับมาเพื่อแสวงหาการแสดงออกในรูปแบบใหม่ที่มีลักษณะประนีประนอมกับโครงสร้างเก่าของสังคมให้มากขึ้น แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นไม่ได้หมายความว่าขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองจะหายไปและไม่เกิดขึ้นอีก ทั้งนี้เพราะวงจรการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยสามารถเกิดขึ้นได้เสมอ ตราบใดที่ผู้คนเริ่มเห็นความผิดปกติของระบบและนำไปสู่ความสนใจวิพากษ์วิจารณ์ศึกษาเรียนรู้ต่อประเด็นเหล่านั้นกระทั่งได้คำอธิบายชุดใหม่ต่อความผิดปกติที่เกิดขึ้น ทั้งนี้เพราะเรื่องหนึ่งที่ไม่ปฏิเสธไม่ได้คือ เมื่อมีการเรียนรู้คุณค่าประชาธิปไตยเกิดขึ้นแล้วครั้งหนึ่ง แม้สุดท้ายผู้คนอาจเลือกที่จะถอยออกจากการเคลื่อนไหว แต่สำนึกของผู้คนที่มิต่อสิทธิเสรีภาพของพวกเขาจะไม่เหมือนเดิมอีกต่อไปและพร้อมที่จะปะทุขึ้นมาใหม่เมื่อโอกาสเหมาะสม

ต้องไม่ลืมว่าแม้จะมีความพยายามกล่อมเกลารวดเร็วและพึงพาเทคโนโลยีมากขึ้นจึงควรได้รับการทบทวนให้เป็นการกล่อมเกล่าในเชิงบวกที่เน้นการคิดวิเคราะห์ให้มากขึ้น นักเรียนควรได้รับโอกาสในการซักถามและแสดงความคิดเห็นได้เป็นปกติ เพื่อตอบโจทย์ในการพัฒนาศักยภาพผู้เรียนทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและเพื่อยกระดับพลเมืองไทยสู่พลเมืองโลกซึ่งอาจเป็นเรื่องที่ไม่ไกลเกินไปในอนาคต

ต้องไม่ลืมว่าแม้จะมีความพยายามกล่อมเกลารวดเร็วและพึงพาเทคโนโลยีมากขึ้นจึงควรได้รับการทบทวนให้เป็นการกล่อมเกล่าในเชิงบวกที่เน้นการคิดวิเคราะห์ให้มากขึ้น นักเรียนควรได้รับโอกาสในการซักถามและแสดงความคิดเห็นได้เป็นปกติ เพื่อตอบโจทย์ในการพัฒนาศักยภาพผู้เรียนทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและเพื่อยกระดับพลเมืองไทยสู่พลเมืองโลกซึ่งอาจเป็นเรื่องที่ไม่ไกลเกินไปในอนาคต

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. (2557). *แนวทางการจัดการเรียนรู้รายวิชาเพิ่มเติม หน้าที่พลเมือง*. เอกสารประกอบการอบรมวิทยากรแกนนำในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอน ประวัติศาสตร์และหน้าที่พลเมือง. สืบค้นจาก <https://www.sl.ac.th/files/civics.pdf>
- กรมพล ทอรรถธรรมาชาติ, ดำรงค์ ฐานดี และดำรง ธรรมารักษ์. (2558). *หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ม.4-6*. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- กาฬ. นักเรียน. โรงเรียนแห่งหนึ่งที่ย้ายมาเคลื่อนไหวย้ายมาโรงเรียนในปี 2563. (2564, 15 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.
- คิวพี. นักเรียน. โรงเรียนแห่งหนึ่งที่ย้ายมาเคลื่อนไหวย้ายมาโรงเรียนในปี 2563. (2564, 28 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.
- ครูกบ. ครูผู้สอนรายวิชาสังคมศึกษา โรงเรียนแห่งหนึ่งที่มีนักเรียนออกมาเคลื่อนไหวย้ายมาโรงเรียนในปี 2563. (2565, 10 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- ครูเขียว. ครูผู้สอนรายวิชาสังคมศึกษา โรงเรียนแห่งหนึ่งที่มีนักเรียนออกมาเคลื่อนไหวย้ายมาโรงเรียนในปี 2563. (2565, 10 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.
- ครูจืด. ครูผู้สอนรายวิชาสังคมศึกษา โรงเรียนแห่งหนึ่งที่มีนักเรียนออกมาเคลื่อนไหวย้ายมาโรงเรียนในปี 2563. (2565, 21 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.
- ครูนัด. ครูผู้สอนรายวิชาสังคมศึกษา โรงเรียนแห่งหนึ่งที่มีนักเรียนออกมาเคลื่อนไหวย้ายมาโรงเรียนในปี 2563. (2565, 30 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- ครูนิค. ครูผู้สอนรายวิชาสังคมศึกษา โรงเรียนแห่งหนึ่งที่มีนักเรียนออกมาเคลื่อนไหวย้ายมาโรงเรียนในปี 2563. (2565, 30 มิถุนายน). สัมภาษณ์.
- ครูน้ำ. ครูผู้สอนรายวิชาสังคมศึกษา โรงเรียนแห่งหนึ่งที่มีนักเรียนออกมาเคลื่อนไหวย้ายมาโรงเรียนในปี 2563. (2565, 19 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.
- ครูสอง. ครูผู้สอนรายวิชาสังคมศึกษา โรงเรียนแห่งหนึ่งที่มีนักเรียนออกมาเคลื่อนไหวย้ายมาโรงเรียนในปี 2563. (2565, 4 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.
- ครูสาม. ครูผู้สอนรายวิชาสังคมศึกษา โรงเรียนแห่งหนึ่งที่มีนักเรียนออกมาเคลื่อนไหวย้ายมาโรงเรียนในปี 2563. (2565, 5 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.
- ธวัช ทันทิภาส และคณะ. (2558). *หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ม.4-6*. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช.
- นฤมล นิมนท. (2559). *การเมืองในแบบเรียนชั้นมัธยมศึกษาของไทยระหว่างปี พ.ศ. 2503-2551*. (วิทยานิพนธ์ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะรัฐศาสตร์, สาขาการปกครอง. กรุงเทพฯ.

- เนชั่นออนไลน์. (2563). หมอวรงค์ “ชี้” ลัทธิชังชาติ”กำลังปลุกปั่นเด็กรุ่นใหม่. สืบค้นจาก https://www.youtube.com/watch?v=3d2a_Q7PdAc
- เนติวิทย์ โชติภัทร์ไพศาล. นิสิตคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2565, 11 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์.
- บีบีซี ไทย. (2563). นักศึกษาประท้วง: คนรุ่นใหม่เผยเหตุผลที่ออกมาชุมนุมต่อต้านรัฐบาลประยุทธ์. สืบค้นจาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-51716774>
- ประชาไท. (2563). นักเรียนเตรียมอุดมฯ ชุมนุมต้านเผด็จการแกล้งสิทธิพลเมืองเป็นของทุกคน. สืบค้นจาก <https://prachatai.com/journal/2020/02/86540>
- ผู้จัดการออนไลน์. (2564). “ลัทธิสามก๊ပ်” ชังชาติอันเลวร้ายของผู้พ่ายแพ้เสมอในชีวิตจริง. สืบค้นจาก <https://mgronline.com/daily/detail/9640000126506>
- พก. นักเรียน โรงเรียนแห่งหนึ่ง ที่ออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองในปี 2563. (2565, 5 กุมภาพันธ์). สัมภาษณ์.
- มติชนสุดสัปดาห์. (2562). คนรุ่นใหม่หันมาแสดงออกการเมืองก็เพราะพฤติกรรมรัฐบาลเองล้วนๆ! จะมีโอกาสลงถนนหรือไม่ปัจจัยใดส่งผล. สืบค้นจาก <https://www.youtube.com/watch?v=kMyustDFW34>
- มะปราง. นักเรียน โรงเรียนแห่งหนึ่ง ที่ออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองในปี 2563. (2564, 11 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.
- เม. นักเรียน โรงเรียนแห่งหนึ่ง ที่ออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองในปี 2563. (2564, 10 กรกฎาคม). สัมภาษณ์.
- ยุรารัตน์ พันธุ์ยุรา และคณะ. (2558). หน้าที่พลเมืองวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม ม.4-6. กรุงเทพฯ: เอ็มพันธ์.
- ลิขิต ธีรเวคิน. (2529). วัฒนธรรมทางการเมืองและการเรียนรู้กล่อมเกลาก่อนทางการเมือง (เอกสารทางวิชาการ หมายเลข 28). กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วัชรพล พุทธิรักษา. (2541). แนวความคิดการครองอำนาจนำของกรมชี่: บททดลองเสนอในการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองไทย. สืบค้นจาก https://www.academia.edu/518933/2007_แนวความคิดการครองอำนาจนำของกรมชี่_บททดลองเสนอในการอธิบายปรากฏการณ์_ทางการเมืองไทย_in_Thai_
- สถาบันพระปกเกล้า. (2565) ความรู้เบื้องต้นการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- อนุสรณ์ ลิ้มมณี. (2542). การอธิบายกับกรณีวิเคราะห์ทางการเมือง : ข้อพิจารณาเบื้องต้นในเชิงปรัชญาสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ: โครงการผลิตตำราและเอกสารการสอน คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาอังกฤษ

- Almond G. A. & Verba S. (1963). *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Boston: Little & Brown.
- Amna E., Ekstrom M., Kerr M. & Stattin H. (2009). Political Socialization and Human Agency: The Development of Civic Engagement from Adolescence to Adulthood. *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 111(1), 27-40.

- Beck, P.A., & Jennings, M.K. (1982). Pathways to Participation. *American Political Science Review*, 76(1), 94-108.
- Castells M. (1998). *The Rise of the Network Society*. Malden, Mass.: Blackwell Publishers.
- Dawson R. E. & Prewitt K. (1969). *Political Socialization*. USA: Little, Brown and Company.
- Dinas, E. (2014). Why does the Apple Fall Far from the Tree? How Early Political Socialization Prompts Parent-child Dissimilarity. *British Journal of Political Science*, 44(4), 827-852.
- Easton D. (1957). An Approach to the Analysis of Political Systems. *World Politics*, 9(3), 383-400.
- Easton, D. (1965). *A System Analysis of Political Life*. New York: John Wiley & Sons.
- Ernesto L. & Chantal M. (2001). *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. (2nd edition). London: Verso.
- Faubion J. D. (1994). *Power: Essential Works of Foucault 1954-1984 Vol. 3*. London: Penguin Books.
- Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Cambridge: Polity Press.
- Hong, Y. & Lin, T. (2017). The Impacts of Political Socialization on People's Online and Offline Political Participation—Taking the Youth of Singapore as an Example. *Advances in Journalism and Communication*, 5, 50-70.
- Institute of Security and International Studies (ISIS) Thailand. (2020). *Thailand's Youth Movement and Political Directions In Search of A Common Future Wednesday, 26th August 2020*. Retrieved from <https://www.facebook.com/ISISThailand/videos/747334535832336/?extid=jHO3Mh4XyWFquzC0>
- Jennings, M. K., Stoker, L., & Bowers, J. (2009). Politics Across Generations: Family Transmission Reexamined. *The Journal of Politics*, 71(3), 782-799.
- McNair, Brian. (2011). *An Introduction to Political Communication*. (5th edition). London: Routledge.
- Neundorf A., Niemi R., Smets K. (2016). The Compensation Effect of Civic Education on Political Engagement: How Civics Classes Make Up for Missing Parental Socialization. *Political Behavior*, 38, 921-949.
- Richard E. Dawson & Kenneth Prewitt. (1969). *Political Socialization*. USA: Little, Brown and Company.
- Steven L. (1974). *Power a Radical View*. London: Macmillan press.
- Stones R. & Tangsupvattana A. (2012). Social Theory, Current Affairs, and Thailand's Political Turmoil: Seeing Beyond Reds vs. Yellow. *Journal of Political Power*, 5(2), 217-238.

- Thinapan Nakata. (1977). Thai Political Culture and Socialization. In *Thai Political Culture and Socialization, from the Review of Thai Social Science : A Collection of Articles by Thai Scholars* (pp. 1-29). Bangkok: The Social Science Association of Thailand.
- Westholm, A. (1999). The Perceptual Pathway: Tracing the Mechanisms of Political Value Transfer across Generations. *Political Psychology*, 20(3), 525-551.
- Wolak J. (2009). Explaining Change in Party Identification in Adolescence. *Electoral Studies*, 28(4), 573-583.